

॥ श्री ॥ अथ कर्मकाकरभट्टी प्रारंभः ॥ ग्रंथसंख्या ७५ ॥

:॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ पुष्पाहवाचनप्रारंभः ॥ ए
 वंगुणेत्पादिपमाचदेवोनवा॥ पिष्टदेवोनवा॥ आचार्यदेवो
 नवा॥ अत्रिधिदेवोनवा॥ अत्रिषः प्रार्थयंते ॥ एताः सत्या
 अत्रिषः संतु ॥ अवनिद्वतज्ञानुमंडलः कमलमुकुलस
 दृशमंजलीशिरस्था धायदक्षिणेन पाणिना सुवर्णपूर्ण
 कलशं धारयित्वा ॥ दीर्घानागानद्योगिरयस्त्रीणि विष्णुप
 दानि च तेनायुः प्रमाणेन पुष्पाहं दीर्घमायुरस्तु ॥ शिवः
 अपः संतु ॥ सोमनमस्तु ॥ अरुतं चारिष्टं चास्तु ॥ गं
 धाः पांशु ॥ सुमंगलं चास्तु ॥ अरुताः पांशु ॥ आयुष्मस्तु ॥

पुष्पाणि पांशु ॥ सौमित्रियमस्तु ॥ तांबूलानि पांशु ॥ ऐश्वर्यमस्तु ॥ द
 क्षिणः पांशु ॥ बकुदेयं चास्तु ॥ इति विप्रेषिदत्वा ॥ यं कृत्वा सर्व
 देवयज्ञक्रियाकरणकर्मारंभाः शुभाः शोभनाः प्रवर्तते ॥
 तमहमोकारमादिं कृत्वा ॥ रुग्णः सामाशीर्वचनं बकु
 षिमतं संविज्ञानं न वदिरनुज्ञातः पुष्पं पुष्पाहं वाचयिष्ये
 वाच्यतां ॥ न इं कणे निःशृणुयाम देवान इं पत्रेपमाह निर्य
 जवाः ॥ स्थिरै रंगैस्तुष्टुवांसस्तनुनिव्यसेम देवहितं यदायुः
 ॥ दक्षिणे दाश्विणे सस्तुरस्य इविणे दासनरस्य पूर्यं सत् ॥
 इविणे दावीरवतीमिषं नो इविणे दारासते दीर्घमायुः ॥ स
 वितापश्चात्स सवितो तरोत्तात् ॥ सविता धरात्तात् ॥ स

वितानः सुवसुदीर्घमायुः। नवोनवोनवति० अपउदंडुजी
 ब्रह्मेदीर्घायुत्वायवर्चमे॥ संत्वासिचामियद्युषाप्रजामायु
 धनिं चा० मनः समाधीयतां० समाहितमनस्मा० प्रसीद
 तु नवंतः प्रसन्नाः स्मः। रांतिरस्तु० पुष्टिरस्तु० उष्टि० वृद्धि
 अविघ्न० आयुष्य० आरोग्य० श्रीवंकर्मास्तु॥ कर्मसमृद्धि
 वेदसमृद्धि० शास्त्रसमृद्धि० पुत्रसमृद्धि० धनधान्यसमृद्धि
 र० इष्टसंपदस्तु॥ बहिर्द्देशे श्रीष्टनिरशनमस्तु॥ यत्पापं
 तत्प्रतिहतमस्तु॥ यद्येयमदस्तु॥ उत्तरेकर्मण्यविघ्न० उ
 त्तरोत्तरमरहरनिवृद्धि॥ उत्तरोत्तराः क्रियाः शुभाः शोभना
 : संपद्यतां॥ तिथिकरणमुज्ज्वलनरुद्रसंपदस्तु॥ तिथिक

दणमुज्ज्वलनरुद्रगृहलगाधिदेवताः प्रीयेतां॥ तिथिकरणे
 मूज्ज्वलनरुद्रे सग्रहे सैदेवतै प्रीयेतां॥ उगपाचात्यौ प्री
 येतां॥ अग्निपुरोगाविश्वेदेवाः प्रीयेतां॥ इंद्रपुरोगामरुद्राः
 प्रीयं० ब्रह्मपुरोगाः सर्वेदेवाः प्रीयेतां॥ रुषयश्चंद्रां स्याचार्या
 वेदादेवायज्ञाश्च प्रीयेतां॥ वसिष्ठपुरोडा रुषिगणाः प्रीयं
 तां॥ अरुंधतीपुरोगा एकपत्न्यः प्रीयेतां॥ ब्रह्मचब्राह्मण
 श्च प्रीयेतां॥ श्रीसरस्वत्यै प्रीयेतां॥ नगवती कात्यायनी प्री
 यंतां॥ नगवती माहेश्वरी प्रीयेतां॥ नगवती पुष्टिकरी प्री
 ० नगवती उष्टिकरी प्री० नगवती वृद्धिकरी प्री० नगवती रु

द्विकरी प्री. नगवंतौ विघ्नविनायकौ प्रीयेतां। नगवान् स्वामी
 महासेनः सपत्नीकः समुतः सपार्षदः सर्वस्यानगतः प्री.
 हरिहरहिरण्यगर्जाः प्रीयेतां। सर्वाग्रामदेवताः प्री. सर्वाः
 कुलदेवताः प्री. सर्वाश्च देवताः प्री. हताब्रह्मद्विषः। हता
 परिपंचिनः हता अस्मकर्मणे विघ्नकर्तारः। शत्रवः पराज
 वंयांति। शाम्भुगोराणि। शाम्भुपापानि। शाम्भुस्त्रितयः॥
 शुभानि वर्द्धतां। शिवा आपः संतु। शिवा क्रतवः संतु। शिवा अ
 ग्रय संतु। शिवा अकुतयः संतु। शिवा औषधयः। शिवा वन
 स्पतयः। शिवा अतिथयः। अहारत्रे शिवे स्यातां। निकामे।

निकामेनः। पर्जन्यो वर्षति। फलवत्यो न औषधयः॥ योग।
 हेमोन कल्पतां। शुक्रांगारकबुधबृहस्पतिशनिश्चरराजकेतुः।
 सोमसहिता अदित्यपुरोगाः सर्वे ग्रहाः प्रीयेतां॥ नगवान् नारा
 यणः प्रीयेतां। नगवान् पर्जन्यः प्रीयेतां। नगवान् स्वामी महासे
 नः पुण्याहकाजान्वाययिष्ये वाच्यतां। उजाते वशकुने० या
 ज्यपायजतिः संस्क्रुते। यत्पुण्यं न रुद्रं तद्ब्रह्म कुर्वीतो पशुषां
 यदा वै सूर्य उदेति। अथ न रुद्रं नैति। यावति तत्र सूर्ये गच्छेत्।
 यत्र न घनं पश्येत्। तावति कुर्वीत यत्कारी स्यात्। पुण्याह ए
 व कुरुते। तानि वा एतानि यमन रुद्राणि। यान्येव देवन रुद्रा।

णितेषु कुर्वीत यत्कारी स्यात् । पुण्याह एव कुरुते । मह्यं महकुंडं
 विने महान्नान्नमस्कुर्वीत्यश्रीर्वचनमपेक्षमाण्यस्या
 मुक्तकर्मणः पुण्याहं नवं तोब्रुवंत्विति त्रिः ॥ ३ ॥ पुण्याहमिति विप्रः
 ॥ स्वस्तियेवायुमुपब्रवाम् । आदित्य उदयनीयः ॥ घृति । स्वस्ति
 न इन्द्रो वृद्धश्रवाः । अहो देवो वसवः । साम्यामश्रुतस्त्रो देवी रजरा
 श्रविष्ठाः । ते यज्ञं पातुरजसः पुरस्तात्संवत्सरीयामुमृतं स्वस्ति
 मह्यमित्यादि । कर्मणः स्वस्तिर्नवं तो । तु त्रिः । आयुष्मते स्वस्तीति ४
 विप्रः ॥ रुध्यामस्तोमं सनुयाम् । सर्वमृद्धिम् । य एवं वेद ॥ रु
 ध्यामहव्यैर्नमसोपसद्यमित्रं देवं नो अस्तु । अनूराधान्हवि

षावर्द्धयंतः शतं जीवेमश्रुतः सवीराः । त्रीणि त्रीणि वै देवानामृद्धा
 नि त्रीणि चंदांसि त्रीणि सवनानि । त्रयश्च मे लोकाः । रुध्यामेव तद्विर्येण
 पुत्रोकेषु प्रतितिष्ठति । मह्यमित्यादि कर्मणः । रुद्धिं न । त्रिः । रुध्या
 तामिति विप्रः । श्रिये जात इति नीराजन श्रिय एवैनं तवेद । यम्
 स्मिन् ब्रह्मन् यज्ञाय तत्सर्वमेतद्मुच्यते लोकमिदमुच्यते सर्वं । तन्नो नृ
 कृत्रमनि जिद्धि जित्याश्रियं दधात्वह्णीयमानं । अहे बुध्नियमं वं
 मे गोपाय । यमृषयस्त्रयी विद्मो विदुः । रुचः सामानियज्महि । सा
 हि श्रीरमृता सतां । मह्यमित्यादि कर्मणः । श्रीरस्ति । तु त्रिः । अस्तु
 श्रीरिति विप्रः ॥ कुंजाज्जातं पातयेत् । वर्षशतं पूर्णमस्तु शि
 वं अस्तु ॥ गोत्रनिवृद्धिरस्तु । प्रजापतिः प्रीयतां । शुक्रे निरंगेरज

:॥तदप्येषोः सदइति।ततः कलशद्वयधारं पातयेत्॥वास्तो
 ष्मतेष्वः नितिचातमृनिः शिवं ३ मिति वदेत्।ततो निषेकः।त
 त्रपत्नीवामतः।समुद्राज्येष्ठाः ४॥आपइति द्वाइमा आपइ
 तितिस्त्रः।देवस्यत्वेति चयक्षुषाः बलायश्रियेयशसेनाघायः नृ
 र्जुवः स्वः ॥इंद्रियं वेति ब्राह्मणं।सुरास्वेति च।अंते अमृतानिषेको
 स्तु।ततः पित्रे चतुर्विंशतिपुंजेषु।गौरीपद्माशचीमेधासावि
 त्रीविजयाजया।देवसेनास्वधास्वाहामातरो लोकमातरः।धृ
 तिः पुष्टिस्तथातुष्टिरात्मनः कुलदेवताः।गणेशाघागोर्माहि ५
 षोडशमातृः।ब्राह्मीमाहेश्वरीचैवकौमारीवैष्णवीतथा।वाश
 हीचतयेशानीचामुंडाः सप्तमातरः॥ब्राह्म्यादिसप्तमातृः।उग

हेत्राणध्रिपंश्चावाद्य षोडशोपचारैः संपूज्य।आवाहनं न जाना
 मि।मंत्रहीनमिति संप्राप्य।वृद्धिश्चाहं कुर्यात्॥सत्यवसुसंज्ञका।
 विश्वेदेवाः।नांदीमुखाः।नृर्जुवः स्वः इदं वः पाद्यं स्वाहानममइयं च
 वृद्धिरिति साहसं हि पेत्॥मातृपितामहीप्रपितामहः।नांदीमु
 खाः।पितृपितामहप्रपितामहनांदीमुखाः।मातामहमातुः पि
 तामहमातुः प्रपितामहः सपत्नीकानांदी।इदं वः पाद्यं।पुनः सत्य
 वस्त्वित्यादि।इदं वः असनं गंधायुपचारकल्पनं स्वाहानमइयं
 च वृद्धिः।सर्वमात्रादौपित्रादौमातामहादौचपुनः सत्यवस्त्वित्येवं
 दास्यमानं युग्मब्राह्मणं नोजनपर्याप्तमन्नं तन्निष्पृय नृतं इव्यं स्वा
 हानमइयं च वृद्धिः।एवंमात्रादौपित्रादौमातामहादौचाततउपासै

गायतानरइतिपंचाक्षन्ममीमदंतेतिषष्ठीश्रावयित्वा॥रुतस्य
 नांदीश्राद्धाख्यस्यकर्मणःयथावत्फलप्राहपर्यङ्गंरामलकनि
 क्रययथाशक्तिइदंरुहिणत्वेनस्वाहानमइयंचवृद्धिः।प्रजा
 पतेनत्वत्।अनेननांदीश्राद्धेननांदीदमुखदेवताःप्रीयतांवृ
 द्धिः।मातापितामहीचैवतथैवप्रपितामही।पितापितामहश्चै
 वतथैवप्रपितामहः।मातामहस्तत्पिताचप्रमातामहकादय
 ॥एतेनवंतुमुप्रीताःप्रयत्नंनुचमंगलं।इलामग्रेइतिपात्रेशृङ्
 कृत्वा।उत्तिष्ठब्रह्मसमृते०अन्यारमि०यांतुदेवगणइतिमा
 नृविसर्जनं।इतिकमलाकरनदुरुतपुण्णहवाचननांदीश्रा
 द्धप्रयोगः॥ ॥अथदुष्टरजोदर्शनशान्तिः॥पिटृकृता।कर्त्ता

६

ममपत्न्यःप्रथमरजोदर्शनैडहमासादितिधिनरुत्रादिसूचितस
 वरिष्ठशान्त्यर्थंसनवग्रहमखारजोदर्शनशान्तिकरिष्येइतिसं
 कल्पगणेशपूजानांदीश्राद्धांतंकृत्वा।चार्यमृत्विजश्चवृणुयात्
 ।आचार्यः।ऐशानेमध्येरुहिणोत्तरयोश्चसर्वत्रमंत्रावृत्तिः।मही
 धौरिति नृमिंस्पृष्ट्वा।ओधयःसमिति शोणप्रमाणब्रीहिरात्रि
 त्रयेआकशेष्ठीति कुंजत्रयं संस्थाप्य प्रसुव आप इति नवानां
 सिंधुहितप्रियमेधोनद्योजगती।कलशेषूदकद्वारे विनियो
 गः॥याप्रवतोवसिष्ठो नद्यःशक्ती।आन्यांजलेनापूर्यागंध
 दारामितिगंधः।याःओषधीरितिसवैषधीः।ओषधयःसमि
 तियवांश्चत्रिषुहिप्त्वा मध्यकुंजेय।वब्रीहितिलमाषकंगुत्र
 यामाकुमुजान्हिप्त्वागम्यत्रोडुंबरकुशद्वयित्यत्तचंपक

बिल्वविलुकातातुलसीबर्हिषंशंकपुष्पशतावर्यश्वगंधानिर्गुंडी
 रक्तपीतसर्षपामार्गपलाशफनसंबंधकप्रियंगुगोधूमवीर्य
 श्वत्पदधिडग्धघृतपत्तपत्रनीलोत्पलसितरक्तपीकुरंतक
 गुंजावचायस्कमुस्तांस्थानिश्चित्रिकुदौषधानियथामंनवंवाहि
 पेत् ॥ ततस्त्रिषुकांडात्कांडादिति द्वौ श्वत्वेव शतिपंचपल्लवान्
 स्योनेतिसप्तमृदः ॥ याः फलिनीरिति फलं ॥ सदिरत्नानि शतिपंचरत्ना
 नि ॥ हिरण्यरूपशतिहेमचक्षिष्वायुवासुवासा इति वस्त्रेण वेष्य
 ण दिवीति यवादिहर्षपात्राणि सवस्त्राणि निधाय तत्राष्टदला
 निरुत्ता मध्ये गायत्र्या जुवनेश्वरी मावाह्यदक्षिण कुंने इंद्राणी ७
 वृषाकपिरिति द्वाणी पंक्तिः ॥ इंद्राणी ॥ उत्तर कुंने इंद्रताविश्रामि
 त्र इंद्रो गायत्री ॥ इत्ती इमावाह्यततमंत्रैः षोडशोपचारैः पूजयेत् ॥

ततो मध्य कुंने स्पृष्ट्वा गायत्री मण्डपसहस्रं मष्टशतं जपेत् ॥ हिरण्यव
 णमिति पंचदशानां कर्द्दमानंदचिह्निते दिशतारुषयः श्रीदेवता
 त्रिस्तोनुष्टुभः ॥ एका प्रस्तार पंक्तिः ॥ द्वे त्रिषु नावष्टावनुष्टुभौ त्वा प्र
 स्तार पंक्तिः ॥ जपे विनियोगः ॥ एकं रुक्वि कूदक्षिण कुंन कुंडुद्रायेति न
 वानां घोरः कएवोरुद्रो गायत्री इमारुद्राय तव स इत्येकादशानां कु
 त्सोरुद्रो जगती ॥ अंत्ये त्रिष्टुभौ ॥ आते पितरिति पंचादशानां गृह्य
 महोरुद्रस्त्रिष्टुभः ॥ इमारुद्राय स्थिरधन्वने गिर इति चतुर्णां कएवोरु
 द्रस्त्रिष्टुभः ॥ आवोराजानं वामदेवोरुद्रस्त्रिष्टुभः ॥ तमुष्टुदिनौ मौत्री रु
 द्रुष्टुभः ॥ जुवनपितरं रुद्रिश्वा रुद्रस्त्रिष्टुभः ॥ अंबकं वसिष्ठोरुद्रो नुष्टुभः ॥ अ
 थान्य उत्तर कुंने रुद्रैकादशिनी न्यासादि पूर्वकं जपेत् ॥ शन्न इंद्रात्री
 ति पंचदशानां वसिष्ठो विश्वेरे वास्त्रिष्टुभः इति जपेत् ॥ अथाग्निं प्रति

प्येकान्यां ग्रहान् स्यापयेत् ॥ त्रयावस्य परब्रह्मरूपिः परमात्मा देव
 ता देवी गायत्री छंदः ॥ व्याहृतीनां क्रमेण जमदग्निनरदाज नृगवक्र
 षयः ॥ अग्निवायुसूर्यप्रजातयो देवताः ॥ देवी गायत्री देव नृदिक
 वी बृहत्पृष्ठं संसि ॥ सूर्याद्यावाहने विनियोगः ॥ ग्रहपीठमध्ये वसु
 ले द्वादशंगुले मंडले प्राञ्जुखं सूर्यरक्तपुष्पा रुतैः ॥ आरुह्ये नहि
 रणस्तुपः सविता त्रिष्टुपः ॥ सूर्याद्यावाहने विनियोगः ॥ आरुह्ये नहि
 जसा नृवस्वः कलिंगदेशो जवकारपसगोत्रसूर्यहागल्लोहसि
 छेति स्थापयेत् ॥ आप्नये चतुरस्रे चतुर्विंशंगुले प्रत्यञ्जुखं सोम
 श्वेतपुष्पा रुतैः ॥ आप्यायस्व गौतमः सोमो गायत्री ॥ आप्यायस्व
 ० उचूर्तुवः स्वः यमुनातीरो जव आत्रेयसगोत्रसोमेहाग ० दक्षिणे
 त्रिकोणे अंगुले दक्षिणमुखं नौमरक्तपुष्पा रुतैः अग्निर्मूर्धविरु

डाक्टर भाऊराजी दत्तात्रय मारुत

DR. BHAU DAJI

पोंगारको गायत्री ॥ अग्निर्मूर्ध ० उचूर्तुवः स्वरवंती समुद्रो जव नार
 दानसगोत्रसोमेहाग ० ईशान्यबाणकारे चतुरंगुले उदञ्जुखं बुध
 पीतपुष्पा रुतैः ॥ उदुध्यधुं बुधः सौम्ये सुधस्त्रिष्टुपः ० उचूर्तुवः
 स्वः ० मगधदेशो जव आत्रेयसगोत्रबुधेहाग ॥ उत्तरे दीर्घचतुरा
 स्त्रेषडंगुले उदञ्जुखं गुं पीतपुष्पा रुतैः बृहस्पते गत्समरो बृह
 स्पतिस्त्रिष्टुपः ० उचूर्तुवः स्वः सिंधुदेशो जवांगिरसगोत्रबृहस्पते इहा
 गल्लेह ० ॥ पूर्वपंचकोणे नवांगुले प्राञ्जुखं शुक्रं शुक्रपुष्पा रुतैः
 ॥ शुक्रः पाराशरः शुक्रो द्विपदा विराट् ॥ उचूर्तुवः स्वः नोत्रकट
 देशो जव नार्गवसगोत्रशुक्रेहाग ० पश्चिमे धनुषि द्वांगुले प्रा
 त्यञ्जुखं शनिं क्षल्लपुष्पा रुतैः राममिरि विविदिः शनिरुल्लिक्

उन्नर्तुवः स्वः। सो राष्ट्रदेशोऽवकाशपसगोत्रशानेश्वरेहा० नैर्ऋत्येष्टः।
 पीकारे द्वादशंगुले दहिणमुखं राजं हस्तपुष्पाहृतैः० कयानोवा
 मदेवो राजर्गायत्री० उन्नर्तुवः स्वः। राठीनापुरोक्तवपैदीनमिसगोत्र
 राहोऽह०। वायव्ये धृजाकारे षडंगुले दहिणमुखं केतुं धूम्रपुष्पा
 हृतैः० केतुर्मधुसंदाः केतुर्गायत्री० उन्नर्तुवः स्वः। अंतर्वेदिसमुद्र
 वज्रैर्मुनिसगोत्रकेतोऽह गच्छेह०। ततो यथोक्तजसुमतंदुला
 नावेयथामीलितोपचारैः स्थापयेत्॥ अथाधिदेवताः। अंबकंव
 सिष्टोरुद्रोऽनुष्टुप्॥ अंबकेहागच्छे० सूर्यदहिणपार्श्वे गौरीमिमा॥ ८
 यदीर्घतमा उमाजगती० उमेहा० सोमदहिणपार्श्वे० यदक्रंदो
 दीर्घतमाः स्कंदस्त्रिष्टुप्॥ स्कंदेहा० नौमदहिणपार्श्वे विष्णोर्नुकंदी

र्घतमा विष्णुस्त्रिष्टुप्॥ विष्णोऽह० बुधदहिणपार्श्वे० ब्रह्मज्ञानं ध
 गौतमो वामदेवो ब्रह्मत्रिष्टुप्॥ ब्रह्मनिति गुरुदहिणपार्श्वे० इन्द्रो
 मधुसंदा इन्द्रो गायत्री० इंद्रेहा० शुक्रदहिणपार्श्वे० यमाय सोमं यमा
 यमोऽनुष्टुप्० यमेहाग० शनिदहिणपार्श्वे० पोषुणो घोरः कल्बः का
 लो गायत्री० कालेहाग० राजदहिणपार्श्वे० उषोवाजं प्रस्कं एवः शिव
 गुप्तोऽहती० चित्रे गुप्तेहाग० केतुदहिणपार्श्वे० अथ प्रत्यधिदेवताः
 । अश्विनिकल्बो मेधातिथिरग्निर्गायत्री० अग्नेऽह० सूर्यवामपार्श्वे०
 अश्वमे मेधातिथिरपोऽनुष्टुप्० आपऽह० सोमवामपार्श्वे० सो
 नामेधातिथिर्नृमिर्गा० नृमेऽह० नौमवामपार्श्वे० इदं विष्णुर्मेधा
 तिथिर्विष्णुर्गायत्री० विष्णोऽह० बुधवामपार्श्वे० इदं शनिगुप्ता

मदं द्रस्त्रिष्टुप्। इंद्रेहा० गुरुवामपार्श्वे० इंद्राणी वृषाकपिरिंजाली।
 पंक्तिः। इंद्राणीहा० शुकवामपार्श्वे० प्रजापतेहिरण्यगर्भः प्रजापति
 स्त्रिष्टुप्। प्रजापतेइ० शनिवामपार्श्वे० आर्यगौः सार्यराष्ट्रिः सर्पागा
 यत्री० सर्पाइहा० तिष्ठतेतिराज्जपार्श्वे० ब्रह्मजज्ञानं गौतमो वाम
 देवो ब्रह्मत्रिष्टुप्॥ ब्रह्मनिहागते० तिकेत्तु वामपार्श्वे० गणनां त्वा गृह्य
 मद्देगणपतिर्जगती॥ गणपते० राहोरात्ररतो विनायकं० ज्ञातवेद
 मेकश्चपो दुर्गात्रिष्टुप्। दुर्गेइ० शनेरुत्तरतो दुर्गा॥ तव वायो व्यश्वंगि
 रसो वायुर्गायत्री वायोइहा० रवेरुत्तरतो वायुं॥ आदिमज्ञ आकाशे १०
 गायत्री॥ आकाशइ० राहोर्दक्षिणत आकाशं॥ एषोउषो प्रस्क एवो॥
 श्विनौ गायत्री० अश्व्यावाहने० अश्विना विही० गच्छतमिहतिष्ठतं॥

केतोर्दक्षिणतः अश्विनौ॥ यद्वा विनायकादी नृपंचोत्तर एव। वास्तोष्प
 तेवसिष्ठो वास्तोष्पतिस्त्रिष्टुप्॥ उत्तरे वास्तोष्पतिं॥ हेत्रस्य वामदेवः।
 हेत्राधिपतिरनुष्टुप्। तत्रैव हेत्रपात्रं। ततः पूर्वादित्वं इंद्राद्यष्टलोक
 पालान्॥ इंद्रविश्वेजेतामाधुसुंदस इंद्रोनुष्टुप्। अग्निं का एवो मेधा अ
 ग्निर्गायत्री॥ यमाय सोमं यमो यमोनुष्टुप्। मोषुणे घोरः क एवो नि
 र्ऋतिर्गायत्री॥ सोमो धेनुं गौतमः सोमस्त्रिष्टुप्। तमीशानं गौतम
 यामिश्रुनः शोपो वरुणस्त्रिष्टुप्। तव वायो व्यश्वंगिरसो वायुर्गाय
 त्री॥ सोमो धेनुं गौतमः सोमस्त्रिष्टुप्। तमीशानं गौतमर्द्रशानो न
 गती॥ तदस्तु मित्रा० गृहो वै० इति प्रतिष्ठाप्य॥ ततो ध्यानानि। प
 शासनः पशुकरः पशुगर्भः समद्युतिः॥ सप्ताश्वरथसंयुक्ते हि

जुनः स्यात्सहारविः॥१॥ श्वेतः श्वेतांबरधरोदशाश्वः श्वेतचूषणः॥ गदा
 पाणिर्द्विबाहुश्चकर्तव्योवरदः॥२॥ रक्तमाल्यांबरधरः कर्णिका
 रसमधुतिः॥ शक्तिश्चलगदाधरः॥ चतुर्भुजो मेषगमोवरदः स्याद्गर
 सुतः॥३॥ पीतमाल्यांबरधरः कर्णिकारसमधुतिः॥ खड्गचर्मगदापा
 णिः सिंहस्रोवरदोबुधः॥४॥ देवदेव्यगुरुतद्वत्पितृश्वेतोचतुर्भुजो॥
 दंडिनोवरदोकायैसाहस्रसूत्रकमंडलुः॥५॥ इन्द्रनीलधुतिः श्रुतीवि
 रदोऽष्टबाहनः॥ चापबाणसनधरः कर्तव्योर्ध्वसुतः सदा॥६॥ क
 शलवदनः खड्गश्रुतीवरप्रदः॥ नीलः सिंहासनस्थश्चक्राक्षरत्रप्रश
 स्यते॥७॥ धूम्राद्विवाहवः सर्वगदिनो विभूताननाः॥ शृङ्गासनग
 तानित्यंकेतवः स्युर्वरप्रदाः॥८॥ सर्वकिरीटिनः कार्यग्रहालोक

११

हितावहाः॥ अंगुलेनोद्धिताः सर्वशतमष्टोत्तरं सदेति॥ ततः षोडशोप
 चारेः संपूज्यैशान्यावरुणं कुंभे संपूज्य कलशप्रार्थना॥ देवदानव
 संवादे मध्यमानमहोदधौ॥ उत्पन्नौ सितशकुंभविधृतौ विष्णुना
 स्वयं॥ त्वतो ये सर्वे तीर्थाग्निदेवाः सर्वे त्वयि स्थिताः॥ त्वयि तिष्ठन्ति भू
 तानि त्वयि प्राणाः प्रतिष्ठिताः॥ शिवः स्वयं त्वमेवासि विष्णुस्त्वं च ब्र
 ह्मापतिः॥ आदित्यावसवो देवा रुद्रा विश्वे देवाः सपैतृकाः॥ त्वयि
 तिष्ठन्ति सर्वे पितृः कामफलप्रदाः॥ त्वत्प्रसादादिमं यज्ञं कर्तुं
 मीहजबोद्धवं॥ सान्निध्यं कुरु मे देव प्रसन्नो न वसर्वदा॥ ततो
 न्वाधानं॥ चतुष्पंतेन वग्रहान् प्रत्येकममुकसंख्याभिः समि
 च्चर्वाज्याहुतितिः॥ अधिदेवताहीने कैकया हुत्वा प्रत्यधिदेवाः

हीनेकैकयाजुत्याविनायकादिपंचदेवान्वास्तोष्पतिं क्षेत्रपालं इंद्राद्य
 होलोकपालान् एकैकयाजुत्यानुवनेश्वरी प्रत्येकं दूर्वातिलमिश्रणो
 घूमपायसाज्यानां अष्टशताष्टविंशतिमन्यतराजुतिनिरिंशलीमि
 द्रं च प्रत्येकं मुक्तद्वयैरष्टविंशत्यष्टान्यतराजुतिनिर्यह्ये० शेषेण
 स्विष्टकृतमित्याद्युक्तदेवेभ्यो मुखैस्त्वानुष्ठं निर्वपामीति चतुरश्वजो
 मुष्टीनिरूप्यतमेव प्रोक्ष्य ह्रीं च रुं रुं त्वा ज्यजागांते यजमानेन त्या
 गेरुते उक्तसंख्यया यथाक्रमेण कृत्विग्निर्होमः कार्यः ॥ तत्र तिसृनिर्ह
 वानिर्दधिमध्वाज्याक्तातिरेकाजुतिः एवं समिधोऽन्यक्ताः ॥ ततः
 स्विष्टकृतादिप्रायश्चित्तहोमांते दिक्पालेभ्यो अनुवनेश्वरीं प्राणीं देव्य
 ॥ क्षेत्रपालाय सही पमाष नक्तवती नृदत्ता समुद्रा इमिरिति सूक्त

१२

स्य वामदेवो ग्निस्त्रिष्टुप् ॥ इति पूर्णाजुतिं कृत्वा प्रणीता विमोकादिशेष
 समाप्तौ यजमानमग्निं चिचेत् ॥ आपो हि षेति नवनिः ॥ य एक इन्द्रिय
 त इति च तस्य गौतम इन्द्रस्त्रिष्टुप् ॥ त्रिनिष्टुं देवेति समाप्तानां वसिष्ठस्त्र
 याणमग्निस्ततो विश्वे देवाः ॥ आघागायत्री ॥ ततो नुष्टुप् ॥ तिस्रो गाय
 त्र्योत्ये नुष्टुजैः ॥ उनयं शृणु वच्चेनेति नर्ग इंद्रो बृहती ॥ स्वस्तिहा विशो
 यमो इंद्रो नुष्टुप् ॥ अंबकं व० रुद्रो नुष्टुप् ॥ ज्ञातवेदसं कश्यपोऽर्गत्रि
 ष्टुप् ॥ समुद्रा ज्येष्ठाश्चतुर्णं वसिष्ठश्चापस्त्रिष्टुप् ॥ त्रायं तां० इदमापइ
 ति चतस्रणं सप्तर्षयश्चापो नुष्टुप् ॥ देवस्य त्वेति आपस्तंबशास्त्रीये
 स्त्रिनिः ॥ तमीशानं गौतम इन्द्रो जगती ॥ त्वमाने रुद्रः ॥ तमुष्टुहीत्यां
 गिरसस्तिरश्वी रुद्रस्त्रिष्टुप् ॥ नुवनस्य पितरं० याते रुद्रकश्यपो रुद्र

स्वानुष्टुप्। यज्जाग्रत इति षण्मात्रा पतिमनस्त्रिष्टुप्। इन्द्रत्वावृषणं
 वयं पंचानां विश्वामित्र इन्द्रो गायत्री। ततः सुरास्तेत्यादि निरनिषिक्तोऽ
 ग्रिं सं पूज्याचार्यो यधे नुं रुडो जापिनेन इहं सदृष्टि एमन्येन्यश्च दहि
 एणं दत्वा देवानामुत्तरं पूजां कृत्वा विसृज्याचार्यहस्ते दत्वा ग्रिं सं पूज्य
 गच्छगच्छेति विसृज्य महाशान्तिं पठित्वा विप्रास्तं नोज्यं जुंजीता इति क
 मलाकरनदृक्तौ रजो दर्शनशान्तिः॥ ॥ अथ गृह्याग्निपुनः संधानं॥
 कर्त्ताग्निर्विद्येदकावगणनया पदि प्रत्यष्टुत्वा सायं प्रातर्होमद्वर्त्तय
 एमासस्वाजीपाकविद्येदनिमित्तं न त्पर्याप्तं ब्रीह्यादिष्वयं देशकालौ
 स्मृत्वा विष्ठिन्नं स्पृश्याग्नेः पुनः संधानं करिष्ये इत्युक्त्वाग्निं प्रतिष्ठा
 प्याधारावाज्येनेत्यंते त्रिरग्निं पवमानमग्निं प्रजापतिं चाज्येनार्येमा

१३

ग्रिं वरुणाग्निं पूषाग्निं प्रजापतिं च तज्जव्येण सूर्यासावित्री चतुर्वारमा
 ज्येन शेषेण स्विष्टकृतमित्वा धारांते अग्र आयं प्रितिति मृणं शतं वै
 स्वाग्निं न सा अग्निः पवमानो गायत्री पुनः संधानं प्रधानाज्यहोमे वि
 इति त्रिनिर्जुत्वा त्वमर्यमवमुश्रुतोऽग्निस्त्रिष्टुप्॥ अग्र य इहं० प्रजापत
 नत्वदीति चाज्यं कृत्वा पत्न्यं जलाबुपस्त्रीर्यद्विर्लज्जानादाय हविरवत्तं च
 निधार्य र्यमणं वरुणं पूषणं मिति त्रयाणं वामदेवो र्यमाग्निर्वरुणा
 ग्निः पूषाग्निरनुष्टुप्॥ इति त्रिनिर्लज्जान् कृत्वा प्रजापतये चादेति श्रुपे
 पूटेन कृत्वा॥ अतः प्रजामिति चतुर्णं सूर्यासावित्री आद्या जगती
 द्वितीया त्रिष्टुप् अंत्येऽनुष्टुप् नोऽइत्याज्यं कृत्वा समं जंतविति सूर्यासा
 अनुष्टुप्॥ इति दधिप्राशपत्न्यौ दत्वा अज्यशेषेण वा रुदयमंत्का

स्विष्टकृदादिहोमं शेषं समापयेत् ॥ इति पुनः संधानं ॥ ॥ अथ गन्धीधानं ॥
 कर्त्तृदेवकालौ संकीर्त्तयामाचार्याणां जनिष्यमाणसंवर्गर्नीलंबीजम
 न्नैशैशेनाशद्वारा प्रतिगर्नसंस्कारातिशयार्थं परमेश्वरप्रीत्यर्थं गन्धी
 ग४ धानं करिष्ये तदंतयाग एतत्पूजनपुण्याहवाचनमाहृकापूजनारि
 श्राद्धानि कृत्वा गृह्याग्निमरुतसंज्ञं प्रज्वाल्यं स्मिन्नवाहितोऽग्रावित्वा हि
 चक्षुष्यं ते प्रजापतिं चरुणविष्णुं षड्वारमाज्येन प्रजापतिं चात्वेन श्र
 षेण स्विष्टकृतमित्यादि प्रजापतये मंत्रवच्चरुं श्रपयित्वा चक्षुष्यं ते
 चरुमवहाय च प्रजापतये स्वाहेति कृत्वा विष्णुयोनिं त्रयाणामक्ष
 विभुरनुष्टुप् ॥ ३ ॥ विष्णुयोनिं गन्धे हि हिरण्यी अरणीयं इत्या
 ज्यं कृत्वा नेजमेवेति तिस्रणं त्वष्टा विष्णुरनु नेजमेव यथेयं पृथि

जपत्तमः राज्ञी इत्यारयस्यारकः
 BHADRA

वी. विष्णोः श्रेष्ठं प्रजापते न त्वदिति चाज्यं कृत्वा अपनः शोशुचदध
 मित्यष्टानां कुत्सोऽग्निगायत्री पञ्चाः सृष्टि मन्त्रे विनिःपाः फलि
 नीरित्यस्यार्थवणे निषगोषधयोऽनुष्टुप् जपे विनिःपाः फलिनीः वधे
 नदस्युमिति षण्णं वश्रुश्रुतोऽग्निस्त्रिंशत्पुपस्याने विवधेनदस्युं ॥ ६ ॥
 अग्निस्तु विश्रवस्तममिति द्वयोर्वस्यवोऽग्निरनु अतिस्तु विश्रवः अ
 ग्निर्हदाति इत्यग्निस्तुपस्त्यायाः सूर्यो नो दिव इति पंचानां चक्षुः सूर्यो
 गायत्री इति सूर्यस्तुपस्त्यायतदारात्रौ वाश्वगंधायादूर्वाया वा कल्क
 वस्त्रे हि स्वाउदीर्घेति द्वयोः सूर्यासावित्रीरआघात्रिष्टुवंत्मानुष्टु
 प इति स्वाहांते नार्यायाः दक्षिणनासायां रसमासिरसे उदरं ग
 तेतामाचमय्य गंधर्वस्य विश्वावसो मुखमसि विष्णुयोनिमिति

त्रिभिर्नेत्रमेवेति चतुर्भिश्च यो निमज्जि नृशपतां पूषन्मूर्ध्नि सावित्री रज्जि
 शुभ्रपू। योगर्त्तमौषधीनां वसिष्ठः पङ्क्त्योगाय० अहं गर्त्तं प्रजावान्
 प्रजापत्योगर्त्तं इन्द्रस्त्रिष्टुप्॥ अहं गर्त्तं मदधामो० अहं प्रजा० इति।
 स्त्रियंगत्वा० प्राणैरेतोदधाम्यसौ० यथा नृमिरग्निगर्त्तं यथा घोरिं
 देवगर्त्तं एली० वायुर्यथा दिशं गर्त्तं एवं ते गर्त्तं दधाम्यसौ विति स्मृता
 मोक्त्वा विचष्टुहृदादिशेषं समाप्य शतं दशवा विप्रान् नो जयेत्॥
 इति गर्त्तधानं॥ ॥ अथ पुंसवनानवलोचनसीमंताः॥ चतुर्थे
 चतुर्थे षष्ठेऽष्टमे वामासि मृग पुनर्वसु पुष्य हस्तानुराधाश्रवणे
 पुनरुज्जेसीमंतेन सह कार्याः। कर्त्तवितानुहायायां गृहयज्ञं कृ
 त्वा प्राग्ग्रीवेरक्ते आनहुहे चर्मणि पत्नीमुपवेश्य देवका लोसकी

१५

त्यास्यां नार्यायां जनिष्यमाण सर्वगर्त्तं वैजिका गर्त्तं कदोषना
 शपुंरूपताज्ञानोदयसिद्धिप्रतिरोधिनाशदाराश्रीपरमेश्वरप्री
 त्यर्थं पुंसवनमनवलोचनं च तथा तनुरुधिरप्रियालक्ष्मीनृ
 तराक्षसीगणनाशरुममहालक्ष्मीसमावेशार्थं प्रतिगजेबीज
 गर्त्तं बीजेनो जा शार्थं च स्त्री संस्काररूपं सीमेंतो नयनं च तं त्रेण
 करिष्ये इति संकल्प्य गणेशपूजापुण्याहवाचनमाचृत्वा पूजानां
 दिश्राज्ञानि कृत्वा मंगलसंज्ञां गृह्णामि निधाय स्मिन्नन्वाहिते प्रावि
 त्यादि चक्षुष्यते प्रजापतिं चरुण तथा सीमंतो नयनं होमे द्विधा
 तारं द्वीराकां त्रिविधं प्रजापतिं चाज्ञेन शेषेण स्विष्टकृतमित्या
 दि प्रजापतये त्वा नृहं निर्वपामीति निरूप्य चरुं कृत्वा ज्यसंस्कार

रांते आत्मानं मग्निं चांतरापत्नीमाचांतामानीय स्वदक्षिणतश्चर्मण्युप
 वेत्तयान् वारधा आत्मानां ते पत्नी हस्ते समानवर्णयाः प्रसृतिमि
 मिष्टं पूं सवनमिति सान्निध्यात् प्राश्याचम्य पुनरेवं द्विः प्राश्याचमे
 त् ॥ इदं पूं सवनं । ततो हवीं कल्कं कन्यया पेषयित्वा वस्त्रे गृहीत्वा प
 त्न्याः दक्षिणतः सायुष्टं गुच्छाग्रेण सूक्तद्वयांते रसं सिंचेत् ॥ ३ ॥ आते ग
 ने यो निमैतु पुमान् नुजायतीत्याण इवेषु धिं । आवीरो जायतां पु
 त्रस्ते दशमास्यत्करोमि ते प्राजापत्यमागने यो निमैतुते । अनूनः
 पूर्णे जायतामश्रोणे पिशाचधीतः २ पुमांस्ते पुत्रो नारितं पुमान् १६
 नुजायतां तानि नशानि बीजान्युषा जाजनं यंतु नौ ३ यानि नशानि
 बीजान्युषा जाजनं यंति नः । तैस्त्वं पुत्रां विंदस्व सा प्रसूयेत्तु कानव ॥

कामः समृद्धतां मय्यमे पराजितमेव मेयं कामं कामदेवतं मेवायो समर्द्ध
 यपत्तया अग्निरेतु प्रथमो देवतानां सोम्यै प्रजां मुंचतु मृत्युपाशात् ।
 तदयं राजा वरुणे नुमन्यतां यथेयं स्त्रीपौत्रमघं नरोदात्त ॥ इमा
 मानि स्त्रिया यतां गार्हपत्यः प्रजा मस्ये न यतुर्दीर्घमायुः । अश्विन्यो
 पस्त्रा जीवतामस्तु माता पौत्रमानंदमनिबुध्यतां मिथं २ माते गृहे
 निशि घोष उच्चाद न्यत्र त्वदुदत्यः संविशंतां मा त्वं विकेशपुरावधि
 छा जीव पत्नी पतिलोके विराज पश्यती प्रजां सुमनस्यमाना ३ अ
 प्रजस्तां पौत्रं मृत्युं पाप्मानं मुतवाघं शीर्षः स्रजमिवोन्मुच्यधि
 षड्भ्यः प्रतिमुंचामि पाशं धदेव कृतं ब्राह्मणकल्पमानं ते न हन्मि
 यो निषदः पिशाचान् ॥ क्रव्यादो मृत्युं न धरन्पातयामि दीर्घमायुः

स्तवनीवंतुपुत्राः५इति१०मंत्रेनस्येदत्तेतामाचमय्यमवहायप्रजा
 पतयेस्वाहेतिऊत्वायत्तेसुशीमेहदयेहिममंतःप्रजापतौ॥मन्ये
 हंमोर्तद्विद्वांसंमाहंपौत्रमर्घनियामितिपद्याऋदयंस्पृष्ट्वासी
 मंतेसुवेणज्जंजुह्यात्॥धाताददात्वितिद्वयोर्हिरण्यगर्जेधा
 तानुष्टुप्॥अंत्यात्रिष्टुप्॥होमेविनि०धाताददानुष्टुप्॥अचीनी
 वातुमहितं॥वयंदेवस्पधीमहिसुमतिंवाजीनीवतःस्वाहा०धात्र
 इदं०धाताप्रजानामुत्तरायईशेधातेदंविश्वंनुवनंजजानाकृष्टी
 रनिमिषानिचष्टेधात्रइद्वयंघृतवजुहोतस्वाहा०धात्रइदं०राका ९१
 महमितिद्वयौगृत्समदोराकाजगती॥राकामहं०राकायाइदं०या
 स्तेराके०राकाइदं०नेजमेषेतित्रयाणांत्वष्टाविष्णुरनुष्टुप्॥नेजमे

ष०यथेयंपृथिवी०२विष्टोःश्रेष्ठेन०३विष्णवइदं०प्रजापतेनत्वति
 दितिप्रजापतयेचऊत्वायन्त्याःपश्चात्त्रिष्टुप्॥उडंबरगुह्यद्वयंत्रिष्टु
 क्कालनीकृशत्रयेणैकीकृतेनचूर्मध्यादाशिरंव्याहृतीनांप्र
 जापतिः२बृहती॥वृहतीसीमंतः३चूर्नुवःस्वरोमितिउध्वंमंत्रावृत्त्या
 त्रिष्टुर्वासीमंतंव्यूहं॥गुह्यंतत्रैवसंस्थाप्यगोधूमपिष्टौडंबरफल
 मालांकवेदहा०सोमंराजानंसंगयेतामितिवीणांगथिनौद्विजोसं
 प्रेष्य०सोमोनोराजावतुमानुषीःप्रजानिविष्टाचक्रागंगेइतिस
 मीपनदीनाम्नात्रिगयेतांस्विष्टकृदादिहोमशेषंसमाप्यब्रह्मा
 णोन्यस्मेवावृष्टंपदहिणंदत्वाफलदुकादितद्वस्त्रैर्दत्वाशतंविप्रो
 नजोजयेत्॥॥इतिकमलाकरनदृहतिःपुंसवनानलोचन॥

सीमंतप्रयोगः॥ ॥ अथ ज्ञातकर्म। पुत्रे जाते पिता स चैतं स्नात्वा दे-
 शकालौ संकीर्त्या स्य कृमारस्य गर्जो विपानजदोषः नात्रायुर्मधा।
 वृद्धिबीजगर्जनेनोनाशद्वारा परमेश्वरप्रीत्यर्थं ज्ञातकर्म करिष्यद्
 त्पुत्रागुणेशपूजापुण्याहवाचनमाष्टकापूजानां हि श्राद्धानि कृत्वा
 होमपक्षे व्याहृतीनिः प्रवत्त संज्ञमग्निं प्रतिष्ठाप्य तत्राग्निमिग्निं।
 प्रजापतिं विश्वान् देवान् ब्राह्मणं चाज्येन नाममंत्रेण कृत्वा स्वि-
 हरुहादिमधुधृते हिरण्येनावपुष्य० उभ्रते दशमिमधुनो घृतस्य
 वेदं सवित्रा प्रसूतं मघोनां। आयुष्मान् भुक्तो देवतानिः शतं जीव। १८
 शरदो लोकेः स्मिन्नितिते नैव प्राशयित्वा हिरण्यं प्रक्षाल्य शोर्द-
 ह्निरे सव्ये च कर्णे निधाय तन्मुखसमीपे स्वमुखमानीय० उभे धं

ते देवः सविता मेधां देवी सरस्वती। मेधां ते अश्विनो देवा बाधतां पुष्कर-
 स्रजाविति जपेत्। मंत्रावृत्तिः। ततः शिशोरं सौ युगं गपद निमृश्य० उ-
 अश्मानवपरशुर्जवहिरण्यमभूतं नववेदो वै पुत्रनामासि स जी-
 वशरदः शतं। इन्द्रश्चेष्टानि० अस्मे प्रयंधीति च द्वौ जपेत्। ततः
 अंगादंगत्वं नवसि इति मूर्ध्नि त्रिखण्डाय० इमां कुम्भारो जरांधय-
 बुदीर्घमायुः प्रजीवसे। अस्त्येस्तनौ प्रयुं जाना आयुर्वर्चो यशो बल-
 मिति स्तनं प्रक्षाल्य दद्यात्। ततः करिष्यमाणं नाम स्मरेदिति केचि-
 त्॥ ॥ इति ज्ञातकर्म॥ ॥ अथ षष्ठीपूजापंचम्यां षष्ठां च रात्रौ पि-
 तादेशकाले स्मृत्वा स्पृशिशोः स्तिकायाश्च सर्वरिष्टशान्त्या पुरारो-
 पे सिद्धार्थं जन्मदाः जीवंतिकां स्कंदराकामनुमतिमिनी त्रां ली कुडं

कुशेलिखितां षष्ठीशस्त्रेन गवती चावाद्यतदस्तु गृहवैशतिप्रतिष्ठाप्य
 षोडशोपचारैः संप्रज्यदधिनक्तं निवेद्य माषमर्कं बलिंदत्वा प्रार्थये
 त्। गौरीपुत्रो यथास्कंदः शिशुत्वे रक्षितः पुरा। तथा मया प्ययं बालः
 षष्ठिकेरत्पतं नमः विप्राम् संप्रज्य स्वाद्यदहिणादिदत्त्वा गत्रोत्ताग
 रं कुर्युः। इति षष्ठी पूजा। ॥ अथ नामकर्मा ॥ एकादशेऽष्टा
 कदशे एकत्रिंशत्तमे एकाद्विंशते तमे वक्तिग्रहयज्ञादिकृत्वा देश
 कालौ संकीर्त्तयः स्पृशिशोबीजगर्जजहोषनाशायुर्वृद्धिनामव्यव
 हारसिद्धिद्वारेभ्यः प्रीत्यर्थं नामकरणं करिष्ये इत्युक्ता गणेशपूजा १७
 पुण्याहवाचनमाटका पूजानां ही श्राद्धानि कृत्वा कांस्यादिपात्रे तं
 उलहरैर्हैमागणेशनामचतुर्थं तं लिखित्या मुकदेवतानक्तं

तिऊजदेवतानामतेतो मासनामकृत्वा नंतो च्युतश्च कीवै ऊं ठो य
 जनाई नः। उपेंद्रो यज्ञपुरुषो वासुदेवस्तथा हरिः। योगीशः पुंडरी
 काक्षो मासनामान्यनुक्रमारिति० चैत्रादिमार्गादिक्रमेण वाच्यत्वा
 नरुत्रपादादिबर्णविशेषमरौ हिण इत्यादिवा नाहत्रममुकनाम्नात्वं
 ममुकोसीत्युक्ता ततो व्याहारिकं ह्यं ह्यं चतुरह्यं वायुमाह्यं पुं
 सां विषमाह्यं स्त्रीणां विद्यादिबर्ण० क्रमेण कर्मवर्मगुमहासान्यत
 मं विविक्ष्य तदस्त्विति उक्ता० नामदेवतान्योनम इति संप्रज्य शिशो
 र्दहिण कर्णेऽमुकनाम्नात्वं ममुकोसीति उक्ता कृतां जलिरमुकना
 मायं नवतः सर्वांश्चाप्यणन निवाहयते० आयुष्मान् नवत्वसु
 क इति विप्राः। एवं मासनाम्नानाक्षत्रेण नाम्ना। व्यावहारिकेण ना

न्ना। इत्यादिवाच्यं दशविधानो ज्ञाः। इति नाम कर्माच्यनामदिनेषो
 डशोत्पस्तिन्वाशुनदिने कुलदेवतां योगशायिनं हरीचसं हज्यमंगल
 गीतैः प्रवेक्षिन्वापयेत्। द्वितीये एकत्रिंशोत्पस्तिन्वाशं खेन गोड
 गंधपाययेत्। ततो द्वादशोषोडशो वाक्त्रिंशे सप्तमेष्टमे वामासि
 विष्णुब्रह्मशिवचंद्रसूर्यदिग्ग्रीष्माग्निमरुस्वती कुलदेवतागोविधान्
 सं हज्योदशसुखस्य त्रिशोः करैश्चेत्तयेत्। अथ निष्कमणान् प्रा
 शनोऽतीये चतुर्थे षष्ठेऽष्टमे वामासे पितादेशकालौ संकीर्तय
 स्त्रिशोरायुः श्रीवृद्धिबीजगर्जमहोषनाशार्थं बालायुर्वर्धनं
 वृद्धार्थं निष्कमणं सूर्यावलोकनसुपवेदनंतथामाटगर्जमस
 प्राशनशुद्धनाथब्रह्मवर्चसतेजं इंद्रिवायुर्दृष्टार्थं वैश्वरप्रीत्य

डॉ. BHADU DAJI
 डॉक्टर भाऊराजी इंदारकर प्रमुख

र्थमन्नप्राशनं च तत्रेण करिष्य इत्युक्ता गणेशपूजापुण्याहवाचन
 माटपूजननांदीश्राद्धानि कृत्वा कुलदेवतां सं हज्यसूर्याग्निं चंद्रधेनु
 नांतूर्यरवेण दर्शनं कारयित्वा स्वस्तिन आत्रेयो विद्ये देवास्त्रिंशु
 त्रिशोरंकारोपणे वि० स्वस्तिन इति सूक्तेनां कमारोप्याशुः त्रिशो
 नस्त्रयोदशार्चस्याप्रतिरथ सूक्तस्यंशे प्रतिरथ इंद्रस्त्रिंशुपूचतु
 र्थीवृहस्पतिदेवत्यात्रयोदशानुशुपूत्रिशोरायुष्यानि वृद्धार्थं
 नपेविनियोगः। आशुः त्रिशान इति सूक्तेन जपयित्वा तच्चतुर्वसि
 षः सूर्यः पुरउल्लिक्। कुमारस्यादित्यावेहेणे वि० तच्चतुरिति
 सूर्यमीरुयेत्। ततः पीवे प्रतिमासु तंडलपुंनेषु वा० इंद्रादिजो
 कपालान् प्राच्यादिदिशः चंशर्कवासुदेवगगनवराहन्मसीः सं

पुज्यतमं त्रैलोक्यमतिर्वाचकं कृत्वा शिष्टमश्वेन सत्कृत्यं दर्पणः कलशः
 कन्या तथा सुमनसो कृताः ॥ दीपमाला धूजोलाजाः संप्रोक्तं चाष्टमं
 गर्लमित्येवं मंगलाष्टकपुरःसरं बहिनी त्वकनिऋददिति सूक्तं ते पठे
 त् ॥ चंद्रार्कयोर्दीप्तीशानां दीप्तीशं च गगनस्य च निक्षेपार्थं निदं दध्नि ते
 त्वां रक्षेत्तु सर्वदा ॥ अथ मत्तं प्रमत्तं वादिवा रात्रावथापि वा ॥ ब्रह्मं तु स
 ततं सर्वदेवाः शक्रपुरोगमा इति ॥ ततो देवा लये बंधुष्टदे सगृहे वा
 देवं सं दृज्य पंचधान्यराशिषु शिष्टमुपवेश्य मध्ये बस्ये आसीनस्य
 रक्षां कुर्यात् ॥ यथा ॥ विनृतिं गृहीत्वा ब्रह्मं बसिष्ठो मृत्युं जयस्त्रिष्टुप् २१
 भक्त्या विनि ॥ आमहो जूंमं ॥ उं नृत्तुवः स्व ॥ उं ब्रह्मं ॥ तात् ॥ उं स्वः नृ
 बः नृत्तुसः नृदं ॥ उं इत्यनिमं व्यतेनैव ललाटे शरीरे वनिष्य वराहं

पृथिवी गुरुदेव द्विजान् संपृज्य शिष्टमुपवेशयेत् ॥ रक्षेनां वसुधे देवि
 सदा सर्वगतं शुभे ॥ आयुः प्रमाणं सकलं निदिपस्व हरिप्रियो ॥ अचिरा
 दायुषस्त्वस्य ये केचित्परिपंथिनः ॥ जीवितारोग्यवित्तेषु निर्दहस्वाचिरे
 एतान् ॥ धारिण्यशेषं नृत्तानां मानसं स्वमसि कामधुक ॥ अचराचा प्रमे
 या च सर्वलोक नमस्तुता ॥ चराचराणां नृत्तानां प्रतिष्ठा चावयाद्यपि
 ॥ कुमारं पाहि मातस्त्वं ब्रह्मा तदनुमन्यतामिति ॥ होमपक्षे लौकिका
 मो ईं शाय प्रजापतये विश्वेभ्यो देवेभ्यो ब्रह्मणे चान्येनाममंत्रेण कृत्वा
 स्विष्टकृदादि कुर्यात् ॥ ततश्छंदेवं पूज्यत द्ये दधि मधु घृत मन्त्रं हेन्ना
 दाय अन्नपतेन लक्ष्मणोन्नपतिर्जगती ॥ अन्नप्राशने विनियोगः ॥ उं
 अन्नपतेन नमो देय नमीवस्य शुभिणः ॥ प्रपदा तारं तारिषडुर्जने

धेहिद्विपदेचतुष्पदेइतिशिशुं प्राशयित्वा चम्यता बलंदत्वा च्छमावुप
 वेरपतदग्रेपुस्तकशस्त्रवस्त्रादिशिल्यानिविन्यस्पजीविकापरिहोक्त
 र्यात्शिशुःस्वेतुयायत्प्रथमं स्पृशेत्सा स्पजीविकेतिज्ञेयं। ततश्चाग्नि
 षोष्टङ्कीयात्॥ एवंकुमार्या अपि। इतिकमलाकरनटहताव
 न्नप्राशनं॥ ॥ अथवर्धापनं प्रतिवर्षं जन्मदिने मंगलस्नानं कृत्वा
 शूर्पमध्ये हरिद्रया कुंकुमेन वा० कुमुदामाधवीजोरी रुशणी पार्व
 ती उमा॥ काली सरस्वती सावित्री समी संज्ञा मेधा पुष्टि बुद्धिः नृप
 दिनता माजी वंतीति षोडशोपचारैः सं पूज्यैकैकस्यै षोडशाष्टौ २२
 चत्वारिद्वे एकं वा वंशपात्राण्यष्टपट्टिकाया पक्वान्नफलयुता
 निदद्यादिति हेमाद्रौ० गृह्यसूत्रं कृत्वा आयुर्वृद्ध्यर्थं स्वस्तिवाच्यं प्रा

गुक्तमृत्युं जयमंत्रेण हृत्वा निरष्टोत्तरशतं कृत्वा सिद्धान्तेन आनोज
 णादिति दश निरिमं स्तोममिति षोडशमिति तवेदमे इति च कृत्वा सि
 द्धान्तेन गणेशं वा सुदेवं नरुत्रं तद्देवतां चंद्रं वरुणं ग्रहान् इष्टदेवं मा
 र्कंडेयं॥ अथ श्चामा बलिर्यो सो हन्तु मांश्च विचूषणः॥ कृपः परशुराम
 श्चा सप्तैते चिरजीविन इत्यष्टौ वा सं पूज्य घृतं कृत्वा॥ मार्कंडेय नमस्ते
 स्तु सप्तकल्यांतजीवना॥ आयुरारोग्यसिद्ध्यर्थं प्रसीदन गवन्मुने॥ चिरं
 जिवीयथा त्वं तु मुनीनां प्रवरदिज॥ कुरुष्म मुनिशार्दूल तथा माचिर
 जि विन इति प्रार्थ्य॥ मार्कंडेय महा जाग सप्तकल्यांतजीवना॥ आयु
 रारोग्यसिद्ध्यर्थं मस्माकं वरहो नवा सतिलं गुडं संमिश्रं मंजल्यर्द्धमि
 तं पयः॥ मार्कंडेया हरं लघ्वा पिबाम्या युर्विदुष्यो इति दुग्धं पिबेत्

इतिवर्द्धयनं। अथसचैलोपनयनप्रयोगः। पिताकामचारका
मवाहकमयक्षादिदोषपरिहारार्थंबहुनारुषूत्रयंकारयित्वास्व।
स्याधिकारार्थंरुषूत्रयंचकृत्वादेशकालौसंकीर्त्यास्पृक्तमारस्य
बीजगर्भसमुद्भवैनाबिबर्हणद्वारावलायुर्वचोनिवृद्धार्थंचैलक
र्मतथाहिजत्वसिद्धावेदाध्ययनाधिकारसिद्धार्थंचउपनयनं
करिष्येतदंगतयानिर्विघ्नतासिद्धार्थंगणेशपूजनंपुण्याहवाचन
मानुषकापूजनंनान्दीश्राद्धंदेवकमंडपदेवतास्थापनंचकृत्वापरे
द्युश्चैलकर्मंगसुंडिलादिसन्याग्निप्रतिष्ठांतेप्रणीताप्रणयनोत्त
रुत्तरतोब्रीहियवमाषतिजानांपूणिशरावाणिप्राकसंस्थान्यान
दुहगोमयसुतेशरावंशमीपण्युतशरावमेकविंशतिकुशपत्रा

२३

एचुरंचनिधायान्वाधानेआधारंतेसुक्ताप्रधानंत्रिरग्निंपवमा
नंप्रजापतिंचाज्येनशेषेणसिद्धकृतमित्वाधारंतेअग्न्यायुषीति
तिसृणंशतंबैखानसाअग्निःपवमानोगायत्रीचैलकर्मप्रधाना
ज्यहोमेवि०अग्न्यायूंषि०स्वास्वा०अग्नयेपवमानायदे०अग्निर्हविः
०अग्नेपवस्व०प्रजापतेहिरण्यगर्भःप्रजा०स्त्रि०चैलकर्मप्रधान्यज्यहो
मे०इतिहुत्वाशिरोःपश्चिमतःसित्वाउत्सेनवायउदकेनेहेतिशी
तोह्माअपएकीकृत्यतदंगेननवनीतंदधिद्रव्यंवालोश्मातुरंक
गतस्पृष्टिबटोर्वामकर्णदि०अदितिःकेशानूवपत्वापउंदतुवच
सश्रुतित्रिःत्रिरःकेशयित्वाएकविंशतिकुशपिंजलमध्येत्रीणिद
क्षिणकर्णेपरिपन्थिमाग्राणित्रौषधेत्रायस्वेनमितिनिधाय०

स्वधितेमेनं हिंसीः सुरं निधाय येनावपत्सविता सुरेण सोमस्य राक्षो
 बरुणस्य विद्वान् तेन ब्रह्मणो वपते दमस्या युष्मान् । जरदृष्टिर्यथा
 सत् । इति पृष्ठिष प्रविष्टा गग्रां तुमी पलैः सह मात्रे प्रयत्नतितानान
 दुहे गोमये निदधाति । एवं द्वितीये । येन धाता बृहस्पतेरग्रे रिंदस्य चा
 युषवपत् । तेन तत्र आयुषे वपामि सुष्टोका यस्य स्तये इति छेदः । तृती
 ये येन नृयश्च रात्र्यां ज्योः क्षपणामि सूर्य । तेन तत्रा । इति छेदः । चतु
 र्थे । येनावपत् । येन धाता । येन नृयश्चेति सर्वे छेदः । एवमुत्तरकले
 परिचतुर्थं वक्तुं त्रिः कृत्वा । यस्तुरेण मर्चयता सुपेशसावप्तावपमि २४
 केशान् । शुद्धिं त्रिरोमा स्या युः प्रमोषीरिति उर्ध्वं सुरं निमृज्य । शीतो
 स्नानिरद्भिरवर्चं कुर्वीते । न एवन् कुशली कुर्विति नापितं त्रिष्टुप्

वरसंख्यया शिखारहित्वावपेत् । ततो मातुरुत्संगेऽवस्थाय सिष्टं क
 दादिशेषं समापयेत् । दृश्वि प्राज्ञो ज्ञाः । इति चोत्तरं । अथ नोजितवा
 पितं स्त्रापितं च कुमारं शुभे लग्ने प्रतिवाद्यित्वां कुमारोप्यये यज्ञे ।
 नेति पंचवर्गैराशिषो गृहित्वा च मय्यप्राणनायम्यास्य कुमारस्य द्वि
 जत्वसिद्धिदारावेदाध्ययनाधिकारार्थमुपनयनदोमं करिष्ये । तदं
 गतया स्तुडिलोत्त्रेणोत्त्रे खनादिभ्यो नागवर्जमन्वाधानं कृत्वा
 ज्यसंस्कारेण ते बटोः स्तुत्रं कथावावपकौपिनं परिधाय्य युवं वस्त्राणी
 त्वोचयेत् । दीर्घतमामित्रावरुणौ त्रिष्टुप् । वासोधारणे वि । इति ।
 शुक्लं वासः परिधाय्य मित्रस्य च चतुर्वीमदेवो जिनं त्रिष्टुप् । अ
 जिनधारिणे वि । मित्रस्य च चतुर्थं रुणं वती यस्तेजो यशस्विष्ठविरं

समिद्धं। अनाहनस्यं वसनं जरिस्तुं परिदं वा ज्यजिनंदधेहमित्यजि
 नंकाषायं वा वासः परिधाय यज्ञोपवीतं परब्रह्म परमात्मा त्रिष्टु
 पाश्रौतस्मार्त्तकर्मनुष्ठानमिदं यज्ञोपवीतधारणे विनियोगः
 । इति यज्ञोपवीतं परिधाय कुमारमात्मनो ग्रेष्वमध्येन उदड़ीत्वा
 विधिवद्वाचम्यपुनस्तथेवानीय दक्षिणत उपवेश्य बर्हिं रास्तरणा
 घाघारांते ब्रह्मचार्यन्वारब्धः अग्न्याश्रयं ध्यात्वा चोलेन द्रुत्वा
 कुमारमुदड़ीत्वा कुमारस्य शुचित्वमिदं यज्ञोपवीतं चान्नस्य
 वहारं करिष्ये इति संकल्प्य तस्यांजलिमुदकेनापूर्य स्वांजलि
 मन्येन धूरयित्वा तत्सवित्रः श्यावाश्वः सवितानुष्टुपः॥ अंजल्पव
 हारणे वि० इति कुमारंजलाववहार्यदेवस्य तेत्यादि हस्तं गृह्णा॥

२५

मि॥ अमुकशर्मन्निति बटोर्दक्षिणं सांगुष्ठमुत्तानं हस्तं गृहीत्वा पु॥
 नरवक्षार्यं सविता ते हस्तमग्रजीदिति हस्तं गृहीत्वा पुनरवक्षार्यं॥
 अग्निराचार्यस्तवाग्मुकशर्मन्निति तृतीयं हस्तं गृहीत्वा दित्यमीरु
 येत् देवसवितरेषते ब्रह्मचारी तं गोपाय समा मृतं तेति० तत उजाव
 पि पूर्ववदुरतो ग्रेरन्योन्यानि मुरवोतिष्ठेतां आचार्यः कस्य ब्रह्मचा
 र्यमि० प्राणस्य ब्रह्मचार्यमि० कस्त्वाकमुपनयते कायत्वा परिददामी
 ति ब्रजापतये बटुं समर्प्य बटुं रुदया लेन नेवि० युवा सुवासा इत्य
 धर्चनं बटुं प्रदक्षिणमावर्त्य तं धीरा म इति कुमारं सयोरुपरि स्वपा
 णीगमयित्वा पाणिन्यां तद्गृह्यं स्पृष्ट्वा दक्षिणे गत्वा ग्रेः परिसंमूहनं
 पर्युरुणे रुत्वा रुत्तिकारमतेः कृत्वा अग्नये समिधं हिरण्यगर्जोन्नि

श्रिष्टुप॥ समिदाधाने विनियोग इति समिधमाधायाग्रयद्वंदं तेजसा
 मासमनजीनिपाणिं प्रहात्याग्निं स्पृष्ट्वा चोष्टोत्रिमुखं निमृष्टं पाणि
 प्रहात्यमयि मेधा मितिषण्णं हिरण्यगर्जरूपिः। पूर्वेषां त्रयाणामा
 ग्नीं स्तूर्यादेवताः। उत्तरत्रयाणामग्निदेवता। गायत्रीं च अग्न्युप
 स्थाने अत्युपस्थाय मानस्तोके कृत्वा रुद्रो जगती इति विनृतिं धृ
 त्वा आयुषं जमदग्नेरिति ललाटे कश्यपं कंठे। अगस्त्यं मा
 नो यदेवानामिति दक्षिणं सेतने अस्तु वामांसे शतासुषमिति शि
 रसि। ततः परिसंमूहं न पुर्युहं ऐहत्वा अंचम इति उपस्थाय कर्णे धृ
 त्वा मुकशं वराहं तामुकगोत्रोत्तमुक्कशमहिं अंचो अनिवा दये
 त्यग्निमुपस्थाय ग्रेरुत्तरतः। अत्यशुरबो दक्षिणं जानुं तले निधाय

डाक्टर भाऊराजी इत्याचार्यसंस्कृतम

DR. BHAU DAVI

पाणिन्यां सव्यदक्षिणोत्रे संस्पृष्टसव्यस्तपाणि राचार्यं स्पृष्ट्वा दक्षिणं पा
 दं स्वदक्षिणहस्तेन सव्यं च सव्यहस्तेन जानुं प्रचुतिपादपर्यंतं स्पृ
 ष्ठा मुकगोत्रो मुकशमहिं अंचो अनिवा दय इति शरीरावनेते पूर्वमग्नि
 वाद्याचार्येण युष्मानूनवसौ म्पदेव दत्ता इति प्रसुक्ता श्रीवोदः अधी
 हि नोः सावित्री नोः अनुब्रूहीति वदेत् ततो वामपाणिमुत्तानं कृत्वा
 तडपरिदक्षिणं पाणिं निधाय पाणिपृष्ठमंगुलीं च गुणैश्च दृढीकृत्य
 ब्रह्मं जलं कुर्यात् ततो जोजनपात्रे तंडुलपूष्पैरेण गायत्रीं लिखि
 त्वा च येदित्याचारः। अथाचार्यस्तदंजलिं तत्परिहितेन वाससां च
 द्युस्वपाणिन्यां तदंजलिं परिगृह्य प्रणवस्य परब्रह्मरूपिः परमा
 त्मा देवता देवी गायत्रीं हं। व्याहृतिनां परमेशी प्रजोपतिर्गुरुः प्र

ज्ञापतिर्देवता। बृहती छंदः। गायत्र्या विष्णुमित्ररूपिः। सविता देवता। गायत्री छंदः। उपदेशे वि० पण्डित् चर्चकः। सर्वगायत्री स्वयमुक्ता तथैव वाचयित्वा० मम व्रते प्रज्ञापतिर्बृहस्पतिर्ब्रह्मविष्णुशिवो हृदये उर्ध्वगुलिपाणिनिधाने वि० मम व्रते रुदयं। नियुनक्तुमद्यमिति बहुरुदये उर्ध्वगुलिपाणिनिधाय० इयं ड रुक्तादिति द्वयोर्वामदेवो मेखलात्रि० इयं ड रुक्तात्परिबाधमाना कर्मवस्तुपुनतीनः आगात्। प्राणापानाभ्यां बलमाजंती प्रिया देवानां मुजगामेखलेयं। रुतस्य गोप्रीतपसः परस्वी धृतीररुः सहमाना अरातीः। सानः समंतमनुपरिहि नद्या जर्जरस्ते मे खले मारिषाम० इति ह्यन्यां मेखला मा बध्याना निदेशे ग्रंथि त्रयं बधा बडुः सरहस्यांग सहित वेष्टयेण वृतो

२७

हमिति मन्येत० ततः स्वस्तिनः स्वस्या त्रेयो विश्वे देवा अतुष्टुपू० इति हंडं प्रहाया अहं तं ह मयित्वा मां मार्गे संस्थापयन्त्ययं हंडः करे स्थितो यस्मात्तस्माद् रुपतो जयमिति गृहीते ब्रह्मचर्यमादिशेत्० ब्रह्मचार्यसि० अपोशानः कर्म ऊरु० दिवा मा स्वाप्नीः आचार्या धीनो वेदमधीष० सायं प्रातर्निक्षेपा० सायं प्रातः समिधमाधेहि० वेदग्रहणं तं ब्रह्मचर्यं चरततः सिष्ठरुदादिशेषं समाप्याग्निं रक्षेत्० नीराजनवस्त्रधारणदीनिरुत्वा बहुर्नवस्त्रं निहां मातरं याचेत्० नवती निहां ददात्विति० निहातं दुलानिधाय सायं संध्यामिकार्यं कृत्वा चायेदिशकालौ मृत्योपनयनांग मृतमनु प्रवचनीय होमं करिष्ये तदंगान्वाधाने धारांते सदसस्पतिं सवितारं रुषीं श्रुद्व्येण शेषेण सिष्ठरुतमित्या

दिदेवताद्वयेत्तुं० तृतीये मंत्रेण निर्वपादिचक्रं कृत्वा गतः स्थाली
 पाक इति बहुनोक्ते चरोरुदगुद्वा सनादि आघातं० नात्र चक्षुषी०
 सौविष्टं कृतं चतुर्थं मिति सूत्रात् तास्तु चक्रमवदाय सदसस्पतिः
 मित्यस्य कायेवामेधातिथिः सदसस्पतिर्गयत्री अनुभवचनीय
 प्रधानचक्रहोमेवि० असदसस्पतिम० सदसस्पतये इदमिति प्रथ
 मं कृत्वा पुनरवदाय० सावित्र्याद्वितीयं कृत्वा सवित्रे इदं० पुनरवदा
 यरूषित्यः स्वाहेति तृतीयं कृत्वा स्विष्टकृदादि नोष समाप्य इविः शो
 षेण विप्रान्मंजो ज्यत्रिर्वेद समाप्ती वाचयित्वा दक्षिणं दद्यात्॥ अ २८
 याचार्यश्चतुर्थे क्रिदे शकालौ स्मृत्वा बटोरुपनयन व्रत समाप्ति
 वेदग्रहण सामर्थ्यं लक्षणमेधानि वृक्षार्थं मेधाजननं करिष्य इति

संकल्पगणेशं संपूज्य शौनकमते पुण्याहवाचनं कृत्वा मेधाजननक
 र्मणि पूर्वोक्तफलसिद्ध्यर्थं मेधाएरनामक सावित्री पृज्ञां करिष्ये० य
 लाशु कृते दर्शनं वेच गायत्र्या मेधायै नमः इति मेधापरनामक सावि
 त्री षोडशोपचारैः संपूज्य यावक सक्तु मोदक मिश्रमन्नं निवेद्य पु
 नस्तथैव संपूज्य बहुजलधारं सिंचंतं त्रिर्वाचयेत्प्रणमेच्च॥ ३ सुश्रव
 : सुश्रवा असि यथा त्वं सुश्रवः सुश्रवा त्स्येवं मां सुश्रवः सौश्रव संकु
 रु० यथा त्वं देवानां यदस्य निधिपो स्येव महं मनुष्याणां वेदस्य निधि
 पो नूया सं० ततो बहुः स्नात्वा मेखलाज्जिनोपवीत दंडान् नवान् पृ
 र्वाक्तमंत्रैर्धारयित्वा जिर्ण निविस्तजेत्॥ वायना निदद्यात्० ततो मे
 धामग्नमिति सूक्तं विप्रैः पठेद्येम्० मेधामग्नमंगिरसो मेधां सत्ता

रूपयोदहः॥ मेधामिदं श्रुतिश्च मेधां हाता ददातु मे॥ मेधां ते वरुणे
 राजा मेधां देवी सरस्वती॥ मेधां मे अश्विनो देवा बाधतां सुष्करस्त्रजः
 ॥ यां मेधां अश्वरा सुगंधर्वेषु च यन्मनः॥ देवी यामा तुषी मेधा सामा
 या विशताडसां॥ ये नो नो कं प्रमदतां शकेयं यदतु ब्रूवे॥ निशामतं
 निशामये मयि श्रुतं सद्व्रतेन नृया सं ब्रह्मण संगमे मयि॥ शरीरं
 मे विचरुण वाक्से मधुमदुहा॥ अष्टदमदमसौ सूर्यो ब्रह्मण आणीकः
 श्रुतं मे मा प्रहासी॥ मेधां देवी नमसारेजमानां गुंधर्वनुष्ठां प्रतिनोचु
 पस्व॥ मयं मेधां वदमयं श्रियं वद मेधावी नृयां समजराजरिलुभद
 सस्यसि मकुतं त्रियमिदं स्पकम्यं॥ सनि मेधामया सिधं॥ यां मेधां दे
 वगणः पितरश्च उप्पसते॥ तया मामहमेधया ग्रे मेधा विनं कुरु॥

२९

मेधाग्रहं सुमनाः सुव्रतीकः श्रद्धामनाः सत्यमतिः सुखेवः॥ महाय
 राधारयिलुः प्रजया नृया समर्थे स्वधया प्रयोगे॥ ततो विवाहदेवको
 च्छापनं॥ इति जगद्गुरुनारायणनदसूतुगामस्तस्य नहात्मके जे मलाक
 रनदरुतः सचौ लोपनयनप्रयोगः॥ अथ महानात्यादि व्रतानि॥ जन्म
 तसूयोदरोवे उत्तरायणे आचयेदिशकालौ स्मृत्वा ब्रह्मचारिणः म
 हाना न्नी व्रतसिद्धिद्वारा परमेश्वरप्रीत्यर्थं होमं करिष्ये तदंगं गणेश
 पूजा पुण्यहवाचनमाह पूजानां दीश्रादनिहत्वा बयोर्वपनस्ताने
 रुत्वा अग्निं प्रतिष्ठाप्यास्मि नूहो मे देवता परिग्रहार्थमित्यादि चरुषी
 वज्रमाघारांते त्रिरग्निं पवमानं प्रजापतिं चान्येन शोषेण स्विष्टकृतमि
 त्याघात्य संस्कारांते बयोः सूत्रं कटावा बध्यकौपिनं परिधाय युवंव

स्त्राणिवासःपरिधायान्यमंत्रावृत्त्यावृत्त्ययज्ञोपनीतंमंत्रेणधृतो
 तरेबहुमात्रम्यदह्निरेउपविश्याधारंतेप्रआभूंषीतितिसृजिःप्रजा
 पतेइत्वदित्याज्ञेनकुत्वोपनयवत्तत्सवित्रुर्वृणीमहइत्यवहारंरु
 त्वापुनःरुत्वासवितातेहस्तमग्रनीदितिगृहीत्वापुनःरुत्वाग्निराचा
 र्यस्तवेतिगृहीत्वादेवसवितयेत्यादित्येरुहं कस्यब्रह्मचार्यसिइति
 बहूंकायज्ञाःयुवासुवासाइतितृदयमालन्यांग्रिकायैरुत्वामेखलं
 दंडंचत्वाजीर्णनित्यत्का०स्थिररुहादिशेषंसमाप्यमहामान्नीव्रतंच
 रेतिगुरुणात्रेषितेबहुश्चरिष्यामीत्युक्त्वाहंनिरुहकोत्राधारणधैत्रं ३०
 तंचरित्वंतेग्रामाद्वहिरुत्तरस्यमहान्नीव्रतंसंज्येर्धोमंकरिष्ये
 इत्याद्यग्निंप्रतिष्ठाप्यचहुष्यंतेःत्रप्रधानंअग्निंसंराधनीमग्निमसू

यंसीमनुमतिंप्रदातारंमिंद्रमग्निंवायुंसूर्यंचक्षसराज्ञेनशेषेणस्थिररु
 तमित्रादिनवत्यःबटोनेजिनायचतंडुलान्निरूप्यतिलान्दित्वाशृत
 :स्थात्रीपाकइतिबहुनोक्तेचहुष्यंतेवदाय०आग्रावाग्निश्चरतिप्रविष्ट
 रुषीणंपुत्रोअनिराजएषः॥तस्मैतुजमिहविषाघृतेनमादेवानामोमु
 हद्भागंधेयंमोअस्माकंमोमुहद्भागंधेयंस्वाहा॥अग्नयइदं॥यातिर
 श्रीनिप्रयतेअहंविधरणीइति०तात्वाघृतस्यधारयायज्ञेसंराधनीमहं
 स्वाहा०संराधिन्याइदं॥यस्मैत्वाकामकामायवयंसन्नायजामहे॥तमस
 न्यमंदत्वापेदंत्वांघृतंपिबस्वाहा०अग्नयेइदं०अयंवोअग्निर्वरिवः॥
 ऐश्वर्यमृधःपरएतुप्रनिंदन्॥अयंरश्नूजयतुजर्दवाणेयंवाजं॥
 जयतुवाजसातोस्वाहा०अग्नयइदं०असूयंत्यैवानुमत्यैचस्वाहा०अ

सूर्यं न्येऽनुमत्या इदं० प्रदात्रे स्वाहा० प्रधात्रेन्द्रायेदं० नर्तुवः स्वः॥ प्रत्ये म
 ग्रादि न्योऽनुमत्या स्रविस्त्रिष्टुते वदाय बर्हिषि निधाय एतं स्वालीपाः
 कं सर्वमशानेति त्रेषितो बटुः सर्वं प्राश्या च स्यादित्यं ब्रतपत्रये उपति
 छस्वेति त्रेषितो बटुस्त्वं ब्रतानां ब्रतपतिरसि ब्रतं चरिष्यामि तच्छायं के
 तेन शक्यं तेन राध्या समित्यादित्यं जलपूर्णं जलं दत्त्वा पतिष्ठेत्त गुरु
 रप्येव कारयित्वा किमीलनं वाग्निमं च कौशित्वा त्रयस्त्रिंशद्देवता वेदत्र
 यं च स्मरन् बटो मुखं सन्निरः कर्णमहेतेन वा ससा वामकर्णमारुह्य
 त्रिरात्रेष्टे करत्रं त्रिरात्रं चैवं नृतो स्वपन् नवति त्रेष्यस्त्रिष्टुते वदित्वा
 समाप्नोक्तकालात्तेनैरुन्नरतो सिमुदकमंडलुमशानं च निधाय र ३१
 कं श्वेतां वा वसतरीं बध्नाग्निं प्रतिष्ठाप्य पश्चिमे तले श्वेतां नीमुखो

गुरुर्नैर्ऋती मुखो बटुः एष्टे संधाय० महानासीर्नोऽनुब्रूहीति बटुना
 त्रेषितो गुरुरहणी संमीक्ष्य त्यविहामघनिदेत्यादितवः कृतवः एवाद्ये
 वैवायु आश्यादि नववाक्यानि च निर्ब्रूयात् बटुस्त्रिर्वदेत् ततः स्वस्य
 मुखेष्टेष्टनं मुक्तादित्यमीह स्वेत्युक्ते बटुर्मित्रस्यत्वा चक्षुषा प्रतीक्ष
 ० मित्रस्यत्वा चक्षुषा संमीक्ष्यत्या न्यामीहेतः मित्रस्य वश्चक्षुषा नु
 वीक्षति पुनरीदित्यह स्वेत्युक्ते मित्रस्यत्वा चक्षुषा प्रतिपश्यामि० यो
 स्मान्नेष्टियं च वयं द्विषामस्तं चक्षुषोर्देति र्ऋषिब्रूविति सूर्यमीहेतः अग्निर
 तानमह तानमरुषिन्योमंत्रकृशोमंत्रयति न्योनमो वोऽनुस्तु देवेभ्यः
 शिवामः॥ शंतमानव सुमृडी सरस्वती मातेषो मसंहृति० नद्रं कर्णेभिः
 श्रुत्वा श्रुतिः श्रुतेषु जनमुब्रतं० कथानश्चित्रः स्योनेति चतुर्मिं स्पृष्ट्वा

त्रैतरीमुखेदत्वातंदुलान्ननिहांयाचित्त्वामहानाम्प्रधयनांगभूतम
 नुप्रवचनीयहोमंकरिष्येइत्युक्कोपनयनवदग्निस्थापनाघाघारांते
 चक्षुषीवर्जसदसस्पतिप्रथमामहानाम्नीत्यः स्वाहेतिद्वितीयांरूषि
 त्यः स्वाहेतिद्वितीयांकृत्वाशेषंसमाप्यत्रीन्विप्रान्संनोज्यवेदसमा
 प्तिंवाचयीत॥ ॥इतिकमला०कृतोमहानाम्नीप्रयोगः॥ ॥अथमह
 १व्रतंआचार्यःप्राग्ब्रह्ममन्त्रोषसमाप्यंतेसंवत्सरंमहाव्रतंचरेत्तित्रे
 ष्यग्रामाद्वहिर्महव्रतंनोअनुब्रूहीतित्रैषांतेषमहाव्रतमित्पारण्यक
 मुपदिशन्मिस्पर्शाघतुप्रवचनीयहोमेमहाव्रतायस्वाहेतिद्वितीया
 कृतिः॥शेषंप्राच्यत्॥उपनिषद्वतेतुव्रतंतेउपनिषदंनोअनुब्रूहीति
 त्रैषांतेथातःसंहितायाउपनिषदित्पारण्यकंनिर्वाचयेत्॥उपनिषद५

स्वाहेतिद्वितीयाकृतिशेषंप्राच्यत्॥अथगोदानं।षोडशेष्टेगुरुर्देवाका
 लौस्मृत्वाऽस्यबीजगर्भजैनोनाशार्थगोदानंकरिष्येसदंगतूपागणेरा
 पूजापु०नमा०नांदीआद्वत्वाग्निस्थापनाघाघारांते।त्रिग्रयेपव
 मानायप्रजापतयेचकृत्वाउत्सेनवायउदकेनेहीतिशीतिस्तुज
 लेकदेशंनवनीतेनदध्वावासंयोज्यादितिःस्मश्रुणिवपित्वापउदकेकु
 वर्चसेइतित्रिमंत्रावत्यावामतःस्मश्रुणिकेदयित्वादक्षिणेपक्षेओ
 षधेत्रायस्वेनमितित्रीणिऊशपात्राणिपश्चिमायाणिनिधायस्वधि
 तेमैनंहीसीरितिसुरंनिधाययेनावपदितिष्ठित्वाशमीपणैःमहमा
 त्रेदत्वातंदुहेगोमंयेनिदध्यात्।एवंयेनधातेतिद्वितीयं०येनचूयश्च
 त्रिद्वितीयं०त्रिनिमंत्रैश्चतुर्थं०एवंत्रीणिष्ठित्वा०यत्कुरेण०वपसिश्म

श्रीणि॥ शुं धि शिरो मुखं मा स्याद्युः प्रमोषीरिति श्रितो ह्यनिरद्भिरवर्धं कृ
 र्वाणे ह एव कुशली केशत्रमश्रूलो मनखान्पुदकसंस्थानिकुर्विति प्रै
 षं इत्वा वपनां ते त्वो मशेषं समाण मोनी बहुः सायं गुरवे गो वृषो वरं
 दत्वा संवत्सर गोदानव्रतं चरति प्रेषितः॥ केशत्रमश्रुत्वा तच्चरेत्
 इति गोदानं अथोपाकर्मो अर्जनप्रयोगः देशकालौ स्मृत्या मम एते
 षां ब्राह्मणानां च अधीतानां छंद आदीनां यातयामतानिरासेना
 प्यायनद्वारा श्री परमेश्वर प्रीत्यर्थं मंतरित मुत्सर्जनार्थं कर्म उपा
 कर्म दिने करिष्ये तदंगसंखिले पनो लेखनादिकरिष्ये इत्थं तमुक्ता ३२
 समिद्धयमाहाय चरुषी आ ज्येने त्वं ते सा वित्री ब्रह्माणं अक्षं मेधां
 धप्रज्ञां पधारणं सदसस्पतिं अनुमतिं छंदं स्पृष्ट्वा नृ एताः प्र
 धानदेवताः आ ज्येने पुनरत्र प्रधानं अग्निं अष्टणस्तपान् अग्निं शकुंतं अग्निं

मित्रावरुणौ अग्निं आपः अग्निं मरुतः अग्निं विश्वादेवा अग्निं इंद्रा सोमौ
 इंद्रं अग्निमरुतः परमानसोमं सोमं अग्निं संजानं एताः प्र
 धानदेवताः गृहमिद्वानेन शेषेण स्मिष्टुक्तमित्यादि आज्याधिश्रय
 णं ते चरुमग्रावधि श्रित्यानिघायेदगुह्यस्य बर्हिष्यासाय चरुष्यं
 ते सा वित्र्यै स्वाहा सा वित्र्या इदं त्वं जामि नमम एवं सर्वत्र ब्रह्मणे
 अक्षायै मेधायै प्रज्ञायै धारणायै सदसस्पतये अनुमतये छं
 दान्यरुषिन्यः स्वाहेति कृत्वा अथ जामदग्यो जामदग्रमामं अपंचा
 वत्तं कुर्वित्पापस्तंबसत्याषादेक्तेराचारात्प्रसूतो नरुमकरं चरावपी
 ति पंचावत्तिना एकमवश्यं न गृह्यतामिति प्रार्थितः शुच्यवदानधर्मेण
 पंचावदाय अग्निमीले मधुछंदं अग्निर्गायत्री उत्सर्जनप्रधान गृहमि
 दान्नैवेति अग्नय इदं नम ऊषुं न कस्तगस्त्योत्पणस्यै नुष्टुपा ३
 अर्जुत्सर्जन अष्टणस्यै न्य इदं त्वमग्रे गृह्यमहो ग्निर्जगती उत्स अ

:सवितादे० गायत्री अग्निमील इत्यादीनां छंदसां मधुछंदश्चादयः कृषयः
 : अग्रादयो देवताः गायत्रादीनि छंदं सि। सर्वेषां मुत्सर्जने वि० गः। पठोर्द
 र्चनः सर्वं गायत्रीत्युक्ता० अग्निमील इति वर्गद्वयमुक्ता० अग्निर्वै देवा
 नां० अथ महा० एष पंथाः० अथातः सं० विदामघवन् महाव्रतस्य पं० इ
 वेत्ते जित्वा० आग्र आयादि० शन्नो देवीः० मय रसत० अथैतस्य स० पं०
 च संवत्सर मयं० समाम्नायः० गोः० ग्माः० अथ शिखं प्रवक्ष्यामि० वृद्धि
 रादै च० अथो गीश्वरं यावु वक्तुं। नारायणं न० अथातो धर्मं व्याख्या०
 अथातो धर्मं जिज्ञासा० अथातो ब्रह्म जि० तत्तुं यो रात्रिणी महे० नमो ब्र ३५
 ह्मणे करोमि० इत्युक्ता उत्तराष्टवे वेदाः। ततां हिर्मर्ममाप्य नद्यां गत्वा
 उत्सर्जनां गत्वेन मलस्नानं करि० उत्सर्जनां गत्वेन नमस्नानं क० इ

प्रायश्चित्तादिः २

ज्ञानाय नम इति शिरसि० तत्पुरुषाय नमः॥ मुखे० अघोराय नमः इ
 दये० वामदेवाय नमः गुह्ये० सद्योजाताय नमः पादयोः॥ अग्निरिति
 नमस्तजमिति नमस्तलमिति नमस्तव्यामेति० सर्वहं बा इदं नमस्ते
 ति नमस्तस्नानं० उत्सर्जनां गत्वे न गो० स्नानं करि० गंधद्वारा० अथ मिति गोप्र
 मग्रचरंतीनामोषधीनां वने० तासामृषं न पत्नीनां पवित्रकाय ॥ यमाक्षय
 शोधनं। तन्ने रोगांश्च शोकंश्च तद्गोमयं सर्वदेति गोमयेन स्नात्वा
 उत्सर्जनां गत्वे मृत्ति० नं करि० बलिष्ठेति नृमिं प्राच्यमावोरिषदिति
 खनित्वा स्योना पृथि० त्पादाय० आयने त इति डुर्वा निधाय० गाय०
 च्यानुत्प० त्रतारमिति पूर्वतः यमाय मधु० दहिणे० तन्वायामिति प
 श्विमतः वयं सोमेत्युत्तरतः तत्सूर्यमित्युपरिष्ठात्॥ सहस्रशीर्षे
 अधः पश्येत्तधः॥ १

तिरिरसि॥ अहीन्यांते इति सुखे० ग्रीवा न्यस्त इति ग्रीवायां० आत्रे॥
 न्यस्ते० हृदये० नानानानिन्नः० नानो०॥ त्वमिंद्रमजोषसं० वाक्कोः० सो
 मानं स्वरं० कक्षयोः० यः० ऊर्हिः० सोमपातमः० ऊर्ह्योः० बद्धीनां पिता
 ० पृष्ठे० उरुन्यांते० उर्वोः० मोहनात्० विद्धे० एतावानस्य महिमा० पा जानोः
 दयोः० यस्य विश्वानि हस्तयोः० अंगादगात्० सहस्रशीर्षेति सवंगानि
 ० अश्रुक्रांते इति तिरिरसि स हर्वा मृदं निधाय० हिरण्यशृगं० यन्मे मन
 सा० नमो मये० अत्याशनात्० सोऽहमपायो गंगा गंगेति प्राथ्यन्ति॥ स्ना
 त्वा० आपो हिष्ठा० समुद्रज्येष्ठा० तरत्समंदी० त्रिनिष्टुं देव० मार्जयित्वा ३६
 इमं मे दूति जलमालोऽश्रुतं चेत्यघमर्षणं कृत्वा ब्रह्मादयो देवोऽयं ये
 ऋषीन् यज्ञं तितर्पणं कृत्वा सहस्तोमा इति० कश्यपोऽत्रिर्नरद्वाजो विश्वामित्रो
 यत् ॥ कृष्णैः शयनादयो ये ऋषयः॥ तान् सोमः पितृमायमो गिरस्वानग्निघातादयो ये पितरः॥ तान् पितॄन्

यगौतमः॥ नमदग्निर्वसिष्ठश्च सप्तैते ऋषयः स्मृताः इत्यरुंधती सहि
 तान् सप्त ऋषीन् पीवे कुशमयान् प्रज्य० सावित्री तर्पयामीत्यादि०
 म्रितर्पयामि इति पूर्वोक्तदेवतानां तर्पणं कृत्वा अग्निमृष्यतु इत्यादिमं
 डलदेवतां तर्पणं ब्रह्म० यज्ञं तर्पणं स्वपितृ तर्पणं च कृत्वा यमंत०
 धर्मराजं० मृत्युं० अंतकं० वैवस्वतं० कालं० सर्वभूतकृपं० औदुंबरं०
 दध्मं० नीलं० परमेष्ठिनं० वृकोदरं० चित्रं० चित्रमुत्तं० इति तर्पयि
 त्वा० यमो निहंता पितृधर्मराजो वैवस्वतो दंडधरश्च कालः॥ नृत्तामे
 धियो दत्तकृतानुसारी कृतांतमेतद्दृशति र्जपंती॥ दशवारं पवंति॥
 ततः शान्तिस्तृक्तानि० ऋषयो वै सरस्वत्यामिति च पवंति० ततो विप्र
 नो जनम्॥ अथोपाकर्म० देशकालौ स्मृत्वा मम एषां ब्राह्मणानां

चाधीतानामध्येष्यमाणामाहुदश्रदीनां यातयामतानिरासेनाप्याय
 नधारापरमेश्वरप्रीत्यर्थं सुपाकर्माख्यं कर्म करिष्ये इत्युक्त्वा नूतनं
 स्रुचारिणं नुब्रह्मचो गणेशपूजापुण्याहवाचनमाचकापूजानां ही
 आधानित्वाग्निं प्रतिष्ठाप्य समिद्वयमादाय चक्षुषं तेसावित्रीं ब्र
 ह्माणमित्यादि छंदोऽस्य षीना ज्येनेत्यंते० अग्निमहृणसूर्यामित्यादी
 नूदधिसक्तुद्रव्येण शेषेण स्विष्टकृतं यज्ञोपवीतेन परमात्मानं अ
 याममग्निमित्यादि चक्षुष्ये तेसावित्र्यादि नवन्योक्तत्वाग्निमीलश्रुत्या
 हिमंडलदेवतान्योक्तत्वास्विष्टकृतं तैयज्ञोपवीतमवहाय यज्ञोप ३१
 वीतमिति परब्रह्म परमात्मा यज्ञोपवीतहोमे वि० यज्ञोवीत० परमा
 त्मन इदं० ततः दधिकावां० वामदेवो दधिकावानुष्टुप्० दधिस
 इति दधिसक्तु आशयः ३

कुप्राशने वि० दधिका० ततो मार्जयित्वा विप्रेन्यो यज्ञोपवीतानि द
 त्वा स्वयंधारयित्वा पूर्ववद्देहारंजणं कृत्वा उपाकृता वैवेदा इत्युक्त्वा
 जलं स्पृशेत्॥ ततश्चाप्येत्यादि नवाहुतिर्जित्वा शेषं समापयेत्॥
 इत्युपाकर्मावेदुः॥ ब्रह्मचारि ब्रतलोपपापनिरासार्थं कृत्वा यज्ञं कृत्वा
 अग्निं प्रतिष्ठाप्य व्यस्तममस्तादि निराजं कृत्वा उच्यते अग्रे च यथैवे च
 महते च स्वाहा० नूवो वायवे चांतहो रिय च महते च स्वाहा० स्वरादि
 त्याप च दिवे च महते स्वाहा० नूनुवः स्वश्चंद्रमसे च नक्षत्रे न्यश्च दिव्य
 श्वमहते च स्वाहा० पाहि नो अग्न ए नसे स्वाहा० पाहि नो विश्ववेदसे
 स्वाहा० यज्ञं पाहि विना वसो स्वाहा० सर्वं पाहि शतक्रतो० पुनरुजो
 निवर्तस्व पुनरग्र इहा पुषा पुनर्नः पाहंसः स्वाहा॥ सहरय्या निवर्त

OS. BHADU DAU
SIRAMMATHIRAM

निप्रजापतयेचा ज्यं चैतव कृत्वा ब्रह्मा उल्लेन वाय उदकेनेही त्वादि-
अदितिः स्मश्रु एव पित्वा यादि स्मश्रु एव गोदानवत्० औषधे त्राय
स्वमां सुधिते मामाही सीः० येनावपत्० वपतेदं मनयुष्मान्॥ ज० येन
धाता० येन नृयश्च तेन मन्त्रायुषेव पांमीत्युदेन० दक्षिणे चतुर्वारं०
वामे त्रिवारं पित्वा मात्रे दद्यात्॥ पत्कुरेण० वपसि स्मश्रु ए० शुं धिनि
रोमुखं मामन्त्रायुः प्रमोषीः॥ शीतोष्णानिरित्यादिकेनास्मश्रु एवा
पयित्वा करं जपिष्ठेनो हृत्यं स्नात्वा युवं वस्त्राणीति वामो द्वयं धृत्वा द्वि
राचम्याश्मनस्तेजो सिचक्षुर्मे पाहीत्याहृत्यां जनेन सव्यदक्षिणेने
त्रे अश्मनस्तेजो मिश्रोत्रं मे पाहीतीश्रोत्रयोः कुंडले दत्वा० कुंडलेन
पाणिन्यां मुखमंगानि लिप्त्वा अनाग्नां स्पृशतां नृया समिति शिरः॥

सिस्रजं बद्धा देवानां प्रतिष्ठेत्सर्वतो मां पातं इत्युपा न हो धृत्वा दिवह
 सासीति हुत्रं वेणुरसि वानस्योत्पोसि सर्वतो मां पाहीति वै एव दंडं धृ
 त्वा आयुष्यमिति सूक्तं सनक सनंद नसना तना दयऋषयः हिर
 ण्यं देवताः आघाश्च तस्त्रो नु ह्युनः पंचमी त्रिहृषा सप्तमी शक्करी अ
 ह्मी नवम्यो त्रिहृन्तो दशम्य तु ह्युप एकदशी जगती कंवे मणि
 धार सो वि आयुष्यं वर्चस्यं रायस्योषमो द्विदं इदं हिरण्यं वर्चस्यं नै
 त्राया विशतादि मां उच्चैर्वा जितनाषा दसना साहं धनं जयं स ३७
 र्वासमग्रा रुद्रयो हिरण्ये स्मिन्समाहिताः शुनमहं हिरण्यस्य पितु
 र्नामेव जग्रन तेन मां सूर्यत्वचमकरं परुषु प्रिय सन्ना जंच विरा
 जं चानिष्ठिर्य च मे धृत्वा लक्ष्मी राष्ट्रस्य या सुखे तया मामिदं संस्त

ज अग्नेः प्रजातं परियद्विरण्यममृतं जज्ञे अधिमर्त्येषु य एन द्वेद
 स इदेन महीति जगामृत्युर्नवतियो विनर्त्ति यद्वेदराजा वरुणे यडदेवी स
 रस्वती उं प्रो यस्तुत्रहा वेद सन्ने वर्चस आयुषे न तदं सिन पिशाचाश्च
 रंति देवानां मेजः प्रथमं जज्ञे इतत् यो विनर्त्ति द्वाका यण हिरण्यं स देवे
 षु जगुते देवमायुः समनुष्येषु जगुते ही र्घमायुः ॥ यदा बभूव तदा द्वा
 यण हिरण्यं ज्ञातानी काय सुमनस्य मानाः तन्न आबध्ना मिश्रत शार
 दाया सुमानं जगदृष्टिर्यथा सत् च ताडुर्लभं मधुमत्सवर्णं धनं जयं
 धरुणं धारयिष्युः रुणकुसपत्ना दधरांश्च रुण एव दारोह मां महते सो
 नगाया प्रियं मातृरुदेवेषु प्रियं राजसमा ऊरु प्रियं विश्वेषु गोत्रेषु
 पाठः मयि धेहि हिरुचा रुचं अग्रियं न विराजति सूर्यो येन विराजति

विराज्येन विराजति तेनास्मान् ब्रह्मणस्पते विराजसमिधं कुरु। त्वं ह्रीः
 मुष्ठीषेण शिरः संवेष्ट्य उपानहोत्सत्का पूर्वसमिधं गृहीत्वा तिष्ठं नग्रा
 वादधात्। मंत्रास्तु स्मृतं च मइत्यादीनां प्रजापतिरग्निरह्रीः समिदा
 धाने वि० स्मृतं च मे० अस्मृतं च मे० तन्मउ नयं ब्रतं० निंदा च मे० अनिंदा
 विद्या० अविद्या० अज्ञा० अश्रद्धा० प्रज्ञा० अश्रद्धा० इष्टं० अनिष्टं० दत्तं० अद
 त्तं० अधीतं० अनधीतं० कृतं० अकृतं० सत्यं० असत्यं० श्रुतं० अश्रुतं०
 ब्रतं० अब्रतं० यदग्रे सेंद्रस्य स प्रजापतिकस्य स देवस्य स देवराजस्य ६
 स्य स रुषिकस्य स रुषिराजस्य स्य० सपिटरस्य सपितराजस्य स्य० ४०
 समनुष्यस्य समनुष्यराजस्य स्य० साकाशस्य सानुकाशस्य स प्र
 तीकाशस्य स देवमनुष्यस्य स गंधर्वाक्षरस्य स हारणेश्वरस्य

निर्गम्येष्टु० यन्मआत्मन आत्मनि ब्रतं तन्मे सर्वब्रतं मिदमहमग्रे
 सर्वब्रतो न वामि स्वाहा० अग्नय इदं० ततो दशसमिधो गृहीत्वा पविश्य
 ममाग्र इति दशानां स्मृतं चो विष्टे देवास्त्रिष्टुप्० अंत्याजगती० समि
 दाधाने वि० ममाग्रे वर्चः१ मम देवाः२ मयि देवाः३ मयं यजंतु धेवीः४
 लुर्वीः५ अग्ने मनुं६ धाता धा० दृणां० उरु व्याचानः० येनः स पत्न्या
 अर्वाचमिदं० ततः स्निष्टं कृदादि शेषं समापयेत् नैमित्तिकं विना
 नक्तं नग्नश्च न स्नामि० नग्रां स्त्रियं नेहेतुर्वर्षति न धावामि० वृहं ना
 रोहामि० कूपं नावरोहामि० न बाहुन्यां न हीतरे प्राण संशयं ना
 न्यापये इति० ततो कौपीनदंडमेखलादिविस्तृत्य त्रिरात्रा शौचं॥
 पूर्वमृताश्चेत्॥ ॥ इति कमलाकरनदहृतौ समावर्तनं॥ अथ वि

बाहः॥ वरपिता कन्या करो चंदनेनामुलिप्य सर्वैः सह निरीक्ष्य कन्या
 याचयित्वा कन्यायाः वामतः प्राङ्मुख उपविश्य देशकालौ संकीर्त्य
 विवाहं गतया वादानं करिष्ये तदंगतया गणेशं संपूज्य कलशं सं
 स्थाप्य वरुणं संपूज्य गौरीर्मिमायेति कन्यां गंधवस्त्रपुष्पैः संपूज्य
 हिरण्यरूप इति मुद्रिकादिगुडखाद्यादिनिवेद्य कन्यापिता हरिः
 पूगीफलान्याद्या मुकगोत्राममकन्योत्री ममुकपौत्री ममुक
 पुत्री ममुकनान्नी कन्या वरार्थिनी ज्योतिर्विहादिष्टे मूढर्त्तहास्ये
 तिवरपितुर्वस्त्रे बद्धा अभ्यंगे पतिते क्लीबे दशदोषविवर्जिते इमां
 कन्यां प्रदास्यामि देवाग्निगुरुसन्निधौ॥ वरपिता तु अमुकगोत्रो
 त्यन्नवरविषये न वंते निश्चिता इति कन्यापितुर्वस्त्रे बद्धीयात्

४१

तः कन्यापिता वाचादत्ता मया कन्या वरार्थं स्वीकृता त्वया कन्या
 वलोकनविधौ निश्चितस्त्वं सुखी न वेति वरपिता वाचादत्ता त्वया
 कन्या वरार्थं स्वीकृता मया॥ वरावलोकनविधौ निश्चितस्त्वं सुखी
 न वेति परस्परं वदेत् ततो हिं कृत्वती १ समिद्धस्य श्रयमाणः २ वन
 स्पतेश्च तवत्वाः ३ इंदुर्देवानां धर्मस्य पिब पृथुता दुर्लभं दृष्ट्वा वै प्र
 ति आशिषं विप्रो दधुः॥ इति वादानं विवाहात् पूर्वदिने वा न्यंगं च तद्दिने
 त्वादेशकालौ स्मृत्वा मुकस्या मुकनान्ना वा करिमाण विवाहनि
 विघ्नता सिद्ध्यर्थं गणेशपूजनं पुण्याहवाचनं मातृकापूजनं नां
 दीश्राद्धदेवकं मंडपदेवता स्थापनं च करिष्ये नां दीश्राद्धोत्तरुत
 पूर्णं मृन्मृत्पात्रद्वये विघ्नपमाम्रपत्रेषु षट्सु समिधः एकस्मिन्

तद्दिने

छुरिकांचवध्वावंशपात्रेनंदिनीनंलिनीमैत्राउमापशुवर्द्धिनी॥नगव
 तीश्रावाघनीराज्याचंगदत्तासंपूज्यमाष्टकापात्रमेतत्पात्रंचसूत्रेण
 वेष्ट्य०कनिकदरितिसूत्रेनशुनदेरोसपत्नीयःगृहावेइतिप्रतिष्ठा
 प्यपूजयेत्॥आग्नेयनैरुत्पवापवेष्टानस्तंनेषुनंदिनीनंलिनीउमां
 मंडपोपरितुपशुवर्द्धिनीनगवतीचवेष्टयित्वास्यापयेदितिजटाः॥
 इतिदेवकप्रतिष्ठा॥ततोवरपूजार्थमागतःकन्यादातावरस्पमी
 मांतपूजनंकरिष्येइत्युक्तागणेशंवरुणंचसंपूज्यअस्मिन्गृहेइति
 वरस्पपादौप्रहात्यगंधवस्त्रपुष्पैःसंपूज्य०नक्षत्रकर्णसिःइविणोरा धर
 इविणसः॥सवितापश्चात्तानवोनवो०उच्चादिवि०गृहावेप्र०सप्रत्तये
 तिवा०ततोवरपत्नीयाणंपूजनं॥ततोनाबिकेलहस्तोवरुभस्ति

नइतिसूक्तेनाश्वेनकन्यागृहंगृहेत्॥वरपिताकन्यायाःफलैःपूजनंकरि
 ष्येइत्युक्ता॥गणेशंवरुणंकन्यांचप्राश्र्यसंपूज्यवस्त्रालंकारादिदत्ता
 याःफलिनिरितिनारिकेलंदत्वाअर्वाचीसुनगेइतिपूणीफलैस्तांबू
 लपर्णैश्चसंपूज्याशिषोदत्वाप्राश्र्यत्॥अथमधुपर्कः॥कन्यापिसादे
 शकालौसंकीर्णगृहागतंस्नातकंवरंमधुपर्केणहयिष्येगृहागता
 यस्नातकायास्मैवरायकर्णादानांगनूतंमधुपर्ककरिष्येइतिवा
 संकल्पः॥विष्टोत्रिवीरंप्रतिगृह्णतामितिपंचविंशतिकृशत्रेष्टतं
 विष्टरंदद्यात्॥वरःप्रतिगृह्णामीत्यादयः॥अदंवर्षेतिवामदेवोविष्ट
 रोनुष्टुप्राविष्टोपवेशनेवि०अदंवर्षमसुतानांविद्युतामिवसूर्यः॥इ
 दंतमधितिष्ठामियोमाकस्यानिदामति०इत्युदग्रयेविष्टरउपविशेत्

सौमंत्रेरुष्यादिस्मरणं नेति प्रयोगपरिज्ञाते. ततः पाद्यं प्रतिगृह्यतां
 मिति हस्तयोर्दद्यात् अस्मिन् राष्ट्रे इति दक्षिणसव्ययोः कालनं. ततो द्य
 तार्घ्यं मिति हस्तयोर्दद्यात् आचमनीयं. २ प्रतिगृह्यतामिति चमनी
 यंदत्तं वरं गृहीत्वा मृतोपस्तरणमसीति. आचम्य शेषं संस्थाप्या चामे
 त् ततो दधिमधुघृतं वामधुपर्कं मित्रम्यचक्षुषा प्रतीहे इति वरः प्र
 हेत. दातामधुपर्कपिहितं मधुपर्कं ३ प्रतिगृह्यतामिति वदेत् वरो
 देवस्य त्वेति अंजलिना प्रतिगृह्य सव्ये पाणौ रुक्तांगुष्ठानां पिकाभ्यां
 मधुवाता इति च चेनावेक्ष्य बसवस्त्वा गायत्रेण तुंदसा न हयंतु. रु. ४३
 शस्त्वा त्रैष्टुभेन तुंदसान हयंतु. आदित्यास्त्वा जागते न तुंद. विष्टेदे
 वा अनुष्टुभेन. दिक्षु निमज्ज्य चूते न्यस्त्वेति त्रिरुर्ध्वमुत्क्षिप्य विराजोदे

होसीति प्रथमं प्राशपलौकिकोदकेनाचम्य. विराजो हो ह मशीयति हि
 तीयं. पूर्ववदचम्य मयि होहः पाद्यायैव विराज इति च तीये पुनराचम्य
 मृतापिधानमसीति. आचमनीयं जलशेषं सर्वं गृहीत्वा सत्यं यत्राः
 श्रीर्मयि श्रीः अयतामिति प्राशपलौकिकोदकेनाचम्य दाता गौगौ इति
 निवेदितां गां प्रतिगृह्य मातारुद्राणामित्यनार्गवो न मदग्निगौस्त्रिह
 यं न पेविनियोगः मातारुद्राणां. ३ मुत्स्यतेति विष्टजेत् नीराज्यव
 स्त्रगंधपुष्पयज्ञोबीतालंकारानूदद्यात् प्राग्ब्रह्मिणः ॥ इति मधुप
 र्कः ॥ ततो तः पठं धृत्वा पश्चिमासुरवो वरः प्राङ्मुखी कन्यामीहेत अ
 चातघ्नीवरुणपतिघ्नी वृद्धस्य ते. इंद्रा पुत्रघ्नी लक्ष्मतामस्यै सवितसु
 वेति न पन्वीहेत. ततो वरः अघोरचक्षुरपतिष्येधीति न पित्वा दर्शयौ

एस्त्री नृमध्यं नृत्तुवः स्वरोमिति व्याकृतिनिःस्मृत्वा दर्शनं निरस्या वैष
 स्मत्तत्ततः। रुक्मवा इह मग्रे इत्यरुतारोपणं ते अनरु रा इति प्रा
 शुवं वरप्रत्यशुखी कन्यां तत्त्वा सनायेदितो हस्तुखः कां स्य पात्रे
 वरहस्तां जलेरुपरिकन्यां जलेरुपरि स्वहस्ते जलघ्राक्षया कन्याया
 नं कुर्यात्। यथा देशकालौ स्मृत्या मम समस्तपि दृष्टं निरतिशयमा
 नं द्रव्यलोककावात्पादिकन्यादानकल्योक्तफलावाप्तयेनेन वरेण
 स्मोकन्यायामुत्पादयिष्यमाणं तत्त्वाद्वा दशावरान् द्वादशपराम्
 पुरुषान् पवित्रीकर्तुमात्मनश्च श्रीलक्ष्मीनारायणप्रीतये ब्राह्मण
 विधिना यथाशक्यं लंघनं कन्यादानमहं करिष्ये इति संकल्पक
 न्यां कनकसंपन्नं कनका नरैर्युतां दास्यामि विस्तरेण न्यंब्रह्म

डाक्टर भाऊदाजी इश्वरप्रपन्नसारायक

Dr. BHADU DAJI

गीषया विश्वं नरः सर्वचूताः साक्षिणः सर्वदेवताः। इमां कन्यां प्रदा
 स्यामि पिष्टं तारणयच्च तान्ता बध्वरोतिष्ठेतां कन्यातारयन्तु पु
 ण्यवर्द्धतां शान्तिः पुष्टिस्तुष्टिश्चास्तु तिथिकरणमुक्तुर्जननं संपद
 स्तु पुण्याहं नवंतो ब्रुवंतु पुण्याहं स्वस्ति नवंतो ब्रुवंतु आयुष्यने
 स्वस्ति रुधिं नवंतो ब्रुवंतु रुध्यता श्रीरस्ति नवंतो ब्रुवंतु अस्तु श्रीः
 अमुकगोत्रो सन्नः अमुकशर्महं मम समस्तपि दृष्टं त्वादित लक्ष्मी
 नारायणप्रीतये इत्यंते अमुकप्रवरान्विया मुकगोत्रोत्पन्नायामु क
 प्रपौत्रायामु कपौत्रायामु कपुत्रायामु कशर्मणे वराय कन्यार्थिने श्री
 धररूपिणे अमुकप्रवरान्विता मुकगोत्रोत्पन्ना ममु कप्रपौत्री ममु क
 पौत्री ममु कपुत्री ममु कनान्नी कन्यां श्रीरूपिणी वरार्थिनी प्रजापति

देवत्यां यथाशक्त्वा लंकृतां प्रजासहत्वा कर्मन्वत्तु न्यमहं संप्रददेनम
 म-कन्यादानेन नममेतिकेचित् कन्या प्रतिगृह्णतु नवान् प्रतिगृह्णामी
 तिवरः। गौरी कन्यामिमां विप्रयथाशक्तिविचूषितां। गोत्रायशर्मणेनु
 तु न्यंदत्तां विप्रसमाश्रय-कन्ये ममाग्रतो नृपाः कन्ये मे देविषां च योऽपि
 कन्ये मे पृष्ठतो नृपास्त्वदानान्नो रुमा नृपाः मम वंशकुले जाता पा
 लिता वत्सराष्टकं॥ तु न्यं विप्रमया पुत्रपौत्रप्रवर्द्धिनी। धर्मे चार्थे च
 कामे च नातिवरितव्या त्वये पां नातिचरामिति वरः। एवं त्रिः च तीये वरः
 देवस्य त्वा-प्रतिगृह्णामि-कश्चिदं कस्माच्च दातु-वृक्षिरसि द्यौस्त्वा ददाति
 पृथिवी प्रतिगृह्णतु। इति कन्यामनिमृशेत्। धर्मप्रजासिद्ध्यर्थं क
 न्यां प्रतिगृह्णामीति वदेत्। गौरी कन्यामित्यादि-कृतस्य कन्यादानस्य।

४५

सांगतासिद्ध्यर्थं इदं हिरण्यं हिं हिरण्यं तु न्यं महं संप्रददेनमम-कृतस्य-इ
 दं नो ननपात्रं उपपात्रद्वयं जलपात्रं च संप्रददे-शक्तौ सत्यां गोमहिषी
 रास्यादिदद्यात्। ततः पत्न्यं वीवां संवननो विष्टे देवाः संप्रीयां समजीव
 नमिति दक्षिण कुक्षि मनिमृशेत्। ततः पुरोहित-अनाधृष्टमस्य नाध
 र्म्यं देवानामो ज्ञो-स्थिते माधा इति मलमनिमं-समुद्रज्येष्ठाः धन्वा
 योहिष्ठाः आन-प्रजाः-ध इत्यनिषेकः द्वयोः-ततोऽग्राक्तेन द्विगुणशु
 क्तसूत्रेण हं पती कंबुदेशे कटिदेशे च ईशानीमारन्यपंचवारं चतुर्वीरं
 वा प्रदक्षिणं वेष्टयेत्। पुरोधा एतैर्मंत्रैः उपरित्वा-तान्चो महः-दशाव
 नित्यः ते अद्रयः ते सोमार्दे-वृषा वो अंशुः इति चतुः पंचहत्वा वा दिस
 त्वा उपर्यधश्च वेष्टयित्वा उर्ध्वमधो निष्कास्य विश्वेत्तात इति वरो वध्वा

महस्तेवश्चाधस्तनमुपरिनिष्कास्यनीललोहितमिति वरस्तौ हेवधीया
 त्नीललोहितं भवति. ततः अग्रे विष्टे निवीत हव्यो गिस्त्रिष्टुपु. उर्णा
 स्तुकबंध. अग्रे विष्टे. वध्वा दक्षिणे त्रयोः केशपक्षयोर्मैत्रावृत्त्या उर्णा
 वधीयात्. इदं रुताभ्रतां ततो वरो वधूदस्ते हीराज्ये नोषस्तीर्यो द्वि
 ररुता नोष्यनिधार्य वरहस्ते कन्यापित्रा प्येवं कारयित्वा. कन्या मुहु
 त्यतयां जलिस्थानरुतान् नगो मे कामः समृद्धतां. वरमृध्वा बोप
 येत्. वरः यक्षो मे कामः कन्या सिद्धिं तीये त्रियो मे कामः वधूः धर्मो मे
 वरः तृतीये प्रजामे. वधूः यक्षो मे वरः कन्या वरां जलिर्द्धिपस्तीर्यो द्वि
 दुर्लैरा पर्यद्विरनिधार्य रात्रान्येन पूरयित्वा वरः यक्षो मे. कन्या मूर्द्धि क
 न्या नगो मे. धर्मो वरः त्रियो मे वधूः यक्षो मे वरः प्रजामे वधूः सप्तमे त

क्षीमरुतारो यणं. अथ वरः स्वशिरः पुष्पमेकं हीरेणास्नाय कन्या लला
 टे तिलकं कुर्यात्. सापि स्वशिरः पुष्पे एतथो वर ललाटे तिलकं कृत्वा
 पुष्पमालां कंठे निदधात्. वरोपि कन्या कंठे. वधू वरो प्राङ्मुखानुपवेश्य
 वस्त्रद्वयं संकुंचु कंठं हस्तमणिस्तत्रं वधू समर्पयेत्. तत्सत्रं वधू कंठे वधी
 यात्. मांगल्यं तु नानेन नर्तनं जीवनहेतुना. कंठे वध्वा मिसु नगे सा जीव
 शरदः शतां वधू कंठे मंगलस्तत्रं वध्वा चरिष्यमाण विवाहव्रतनिर्विघ्न
 तामिच्छार्थं लङ्कहरि शोभे गणे शंसे पूज्य गणनां त्वा. आत्न नं शं वि
 श्वे ज्ञाते. वधू वस्त्रे. नीललोहितं वर वस्त्रे. ततो सो न ग्यार्थं महा लक्ष्मी पा
 र्बती शची च पूजयेत्. संकल्पः मम सो ना ग्य प्राप्स्यर्थं शंशो पूजनं
 करिष्ये. प्रार्थयेत्. देवेशणि नमस्तु न्यं देवेश प्रिय ना मिनि. विवाहे ना

गममारोग्यं पुत्रलाभं च दहिमे। सुवासिनी न्यः सौ जायते द्यादिदानं क
 र्त्तुं। आशिषो मंत्राः नंदं कर्त्तुं। इविणोदाः सविताय नयो न बोऽ
 आदिविदहिणवतां। इतिकन्यादानप्रयोगः। अथ विवाहहोमः। प्रा
 णनायम्यदेशकालौ स्मृत्वा स्यां परिगृहीतायां वधूं नार्या त्वसिद्धये
 गृह्यादिसिद्धये च विवाहहोमं करिष्ये। तदेतत्तया संहिलो ज्ञेयनाथ।
 प्रिप्रतिष्ठापनांते अग्नेः प्रत्यग्दृष्टं सोपलां प्रतिष्ठाप्याग्नेही शाने उदकं
 नंदं उदगग्नेः सततं दुलराशीरुपकल्पाः न्वाधानं अस्मिन् न्वाहिते ग्रा
 वित्यादि आधारांते। नात्र चक्षुषी। अत्र प्रधानं त्रिरग्निं पवमानं अग्निं
 प्रजापतिं चाज्येन। अर्यमाग्निं वरुणग्निं पूषाग्निं प्रजापतिं च लाज
 येण शेषेण स्विष्टकृतमित्यादि आधारांते। अग्र आद्यं षीतितिसृ

४७

णं शतं वैखानसा रूषयः। अग्निः पव। तागायत्री। विवाहप्रधाना ज्य
 होमे। अग्र आद्यं स्वाहा अग्नये पवनायेदं। अग्निर्हविः अग्रे पवस्व त्वम
 येमां वसुश्रुतोऽग्निस्त्रिष्टुप। विवाहप्रत्वमर्यमा। अग्नये इदं। प्रजापते हि
 रण्यगर्जः प्रजापतिस्त्रिष्टुप। प्रजापतये इदं। ततः पश्चिमानि मुखिस्त्रि
 ष्टन्। गृह्णामि इति सूर्यासावित्री रत्रिष्टुपत्प्राः नार्या त्वसिद्धये।
 पाणिग्रहे वि। गृह्णामि ते। इति उक्तानेन हस्ते मां गुच्छं कंरं गृही
 त्वा वधूं जलाबुपस्तीर्य जातादित्वा जानावपतिः। त्रिः पंचावत्तिनः द
 विरवत्तं चाभनिधार्य मणं वरुणं पूषणमिति त्रयाणं मंत्राणां वा
 मदेवो यमाग्निर्वरुणग्निः पूषाग्निरनुष्टुः विवाहप्रधानलाजहो
 अर्यमाणं नु तिष्ठंती जुहुयात्। अर्यमाग्नये इदं। अमोहमस्मि।

शरदःशतोततोवधूं प्राप्नुवीद्वा न्यामपि पादा न्यां दृषदं. इममश्मानं
 नमारोहाश्मेवेतं स्थिरा जवः सहस्र. एतन्यतः मंत्रेण मोपयेत्तु उप।
 स्तरणदिपूर्ववत्। वरुणं नु. वरुणं नु यद्दं. अमोहं. इममश्मानं. पु
 नर्जाज्ञानवहाय. पूषणं नु. पूषे अग्रयद्दं. अमोहं. इममश्मानं. प्र
 जापतये स्वाहेति शूर्पपुटेन चतुर्थं त्रिंशती. ततः यदि केशपेहो बद्धो तदा प्र
 त्नामीति. दक्षिणं. त्रेतो मुंचामीति उत्तरं शिखां विमुच्यैशान्यां सप्ततंडुल
 पुंजेषु। इष एकपदी नव. सामामनुव्रतानव. पुत्रान्विहावहे। दृष्टय
 उक्ते द्विपदी नवा. सामा. रायस्योषाय त्रि. मायो न व्याय च. प्रजा न्य
 पंचपदी. ऊतन्यः षट्प. सखास. सामामनुव्रतानव. उतन्योः सं
 निधाय शिरसी ददकुं नेनावमिच्य. शंतिरस्ति तुक्का. ध्रुवं परप

४८

अरुंधती परप. सप्तवीन परप. त्रीवपत्नी प्रजां विंदे सेत्युक्ता. सिष्टं
 दादिशेषं समापयेत्। इति विवाहहोमः॥ ॥ ततः कन्यापितुः आर्यो
 नाहत्वा गृहं गत्वा तत्रैव वा देशकालौ स्मृत्वा विवाहश्रेष्ठं यागिसिद्ध
 ये च गृहप्रवेशनीयहोमं करिष्ये तत्र देवतापरिगृहार्थं मन्वाधानं क।
 अस्मिन्नवाहिताया वित्यादि चक्षुषी. आग्नेनेत्यंते सूर्या सावित्री चतु
 र्वार. आग्नेन शेषेण स्वि. चक्षुष्यंते. आनः प्रजामिति चतस्रणं सूर्या
 सावित्री नू आद्या जगती द्वितीया त्रिष्टुप्. अत्येद्दे. नुष्टुजौ. गृहप्रवेश
 नीय प्रचाना ज्येष्ठहोमे. आनः प्रजा. स्वाहा. सूर्या सावित्र्या इदं. अघो
 रचक्षुः. इमां त्वमिदं. सम्राज्ञी इति कृत्वा। समं जंत्विति सूर्या सावित्री
 अतुष्टुप्. रुदयां जनेवि. इति दधिप्राश्नीयात्। आग्ने शेषेण वान।

क्रिदये. सिद्धरुहादिसमाप्यविधानं नोजयेत्. इति गृह्यवेदानी
 यहोमः। चतुर्थे दिने देशकालौ स्मृत्वा गणेशं संपूज्य कन्यादानं सोम
 तासिद्धार्थं वरस्य तत्पत्नीयाणां च वृजनं च कृत्वा बध्नी मंते सुमं
 जीरिति सिद्धुरंदत्वा. मांगल्यतेनुनानेति मंगलसूत्रं बध्नीयात् ततः
 पुनस्तिथ्यादिसंकीर्त्तयाममउमामहेश्वरश्रीतिशोरा कन्यादानफ
 लसंपूर्णतावैवंशानिवृद्धये च ऐरिणी पूजनं वरमात्रे ऐरिणीदानं च क
 रिष्ये. सबस्रफलतांबूलदं पत्योर्वंशवर्द्धनं। ऐरिण्याख्यं वंशपात्रं पक्वा
 नैः परिपूरितं। करद्वैरुद्रसंख्याकैः सूवर्णपरिपूरितैः। एतावदैरिणी
 रूपं कर्त्तव्यं किल स्मरिणिः॥ इत्युक्तेः। वंशपात्रे ऐरिणीत्वमुमादेविमहे।
 शोगिरिजापतिः। अतस्त्वा पूजयिष्यामि ऐरिणी सर्वकामदा। सबस्रा

४७

च सदीपौ च शूर्यैः षोडशनिर्गुतां. वरमात्रे प्रदास्यामि कन्यादानस्य
 सिद्धये इति पवित्रा संपूज्य. इदं वंशपात्रं षोडशक्षरं युतं वरमात्रे सप्र
 ददे। नममेत्युक्ता पठेत्। वंशो वंशकरः श्रेष्ठो वंशो वंशसमुद्भवः। अने
 न वंशदानेन तुष्टो रुद्धिं करोतु मे। वंशमात्रमिदं पुण्यं वंशजातसमु
 द्रवं। वंशनामुत्तमं दानमतः। तुमे। वंशमात्रेणिसर्वाणि मया संपादि
 तानि वै। उमाकांताय दत्तानि मम गोत्रानिवृद्धये। रुद्धिं करं दानं सोम
 ग्यादिसमन्वितं। वंशेण कृदितं पूगफलहेमसमन्वितं। सर्वपापह
 यकरं नानाद्रव्यैस्तु पूरितं। दानानामुत्तमं दानमतः। तुमे. पाततः स्व
 स्तिनो मिमीतामिति सूक्तेन वरपत्नीयाणां शिरसि निधाय. वंशानि
 रुद्धिरस्त्वित्याशिषं गृहीत्वा. अष्टवर्षाब्धियं कन्यापुत्रवत्यालितामः

पा॥ इदानीं उमया उच्यते दत्तास्त्रे देवपात्यतां० इति वराके॥ तव पुत्रायेत्य
 देवमात्रं के उपवेशयेत्॥ ऐरिणी दानविधिः॥ ॥ अथ देवको स्थाप
 नाग एतं संप्रज्य कनिष्ठ इति सूक्तेन देवक स्थापित देवता आनीय
 अन्यंग पूर्व कं षोडशोपचारैः संप्रज्य उन्निष्ठ अन्वारमिति विसृज्य पु
 ण्याहं वाचयित्वा० अनिषेकांते प्रेति चेति चेत्येतद्वै सर्वं स्वस्त्ययनं य
 त्प्रेति चेति तैद्योस्य प्रियस्या तमे तेनानुमंत्रयेत् प्रेति चेति चेति स्व
 स्तेव गच्छंति स्वस्ति पुनरागच्छति॥ त्वनेन वंशपात्रेण माष्टका जलं सर्व
 षां शिरसि दद्यात् वंशानि वृद्धिं चोचयीत्॥ ततो वरश्च उर्ध्वं च मे स
 तमेवादिने वधूपात्वे तो नयतु हस्तगृयेति यानमारोहयेत् मन्यती
 रीयते संरन धूमित्यर्धर्चनं नवमारोप्योत्तरेण पारसुत्तार्य रुद॥

डा. BHADU DAU
 डाक्टर भाऊराजी इराराम स्वामी
 ५

त्यां जीवं रुदंतीति जपेत्॥ विवाहाग्निं प्रत्यर्चनं यतिन संमारोपेण० मावि
 दन्यपि पंथिन इति सुदेशेषु वसतौ० सुमंगलं रियं वरिती रुकान पश्येत्
 इह प्रियं प्र० जामिति शृंहं प्रवेश्य गणेशं संप्रज्य पुण्याहं वाचयित्वा लक्ष्मी
 सकृन्निवतित उनेति षोडशोपचारैः संप्रज्य विवाहाग्निं निधाय च० इ
 ह पत्नी कर्मणि पत्नी उपवेश्य पूर्वोक्त गृह प्रवेशनीय होमं कुर्यात्॥
 शिष्टास्तुश्च श्रुत्वा एव उज्ज्वंति० ततो मंडपोद्घासनं प्राग्वत्कुर्यात्॥ इति
 कमलाकर नद रुतो विवाह प्रयोगः॥ ॥ अथौपासन प्रयोगः॥ कर्तार
 तिमात्रे षोडशं गुले स्कंधांत पिशालमात्रे वा द्वित्रिचतुरंगुलं त्रिमेख
 लं ऊं देव रूपमा एविधिना संसृतेऽग्निं प्रतिष्ठाप्य प्रत्यवरोहेति मंत्रे
 ए प्रत्यवरोह० सिद्धं वा सायमधि वृहे प्रातरुदयात् प्रागग्निं प्राडप्य

मायं सध्यां ते देशकालौ स्मृत्वा परमेश्वरधीत्यर्थं सायमुपासनहोमं
 करिष्ये। इत्युक्त्वा चत्वारिंशं गेति ध्यात्वा त्रिः परिसमूहपरिस्तीर्य प।
 र्मुत्पोत्तरतो ग्रे संडुलान् दर्शेण वज्रत्पत्रोत्पन्नयेव त्रिः पर्यग्निरु।
 त्वात्मुकं निरस्याय उपस्पृश्य पश्चाद् ग्रे हविः समिधं च निधाय विश्वा
 नि न इति धान्यामग्निमन्य चर्चयतीत्ययावधां जतिर्नमस्कृत्य संहर
 ज्य दहि एं ज्ञान्वा चतुस्त्री समिधमाधाय पस्मशूशतं पृष्ठीवा तं डुना
 नादाय रुदिसं निधाय उग्रये स्वाहेति सायं सययि स्वाहेति प्रा
 तः कनिष्ठामूलेन कुत्वा एवं प्रजापतये स्वाहेति द्वितीयां कुत्वा परि
 समूहपर्युत्पसायं अग्र आरुं धीति स्मृणनिः अग्रे त्वं न इति च त्वस
 र्णं गोपो यना लोपा यना वा बंधुः सुबंधुः श्रुतबंधुविप्रबंधुश्चरुपयो

५९

मिर्द्धिपदा विराट् इति सायं सूये नो दिवः। उडुत्प. १। चित्रं देवानां १
 नमो मित्रस्य १ प्रातः प्रजापते न त्व १ तं तुं त न्व न इत्यनयं प्रजाप।
 त्ति चोपस्थापमानस्तोक इति विनृतिं धृत्वा च म इत्युपस्थापनामगो
 त्रे उक्ता निवा दयेत्। इत्युपासनहोमः। ॥ अथ नद्वैरर्कविवाहस्या
 तुष्ठानार्हप्रयोगस्यानुकृतात्सो निधीयते। वरः कृतनित्यक्रियोर।
 विशनिवासरयोर्हस्तनरुत्रेभ्यस्मिन्वाशुर्ने क्रियामात्राचां वाकं
 गत्वा देशकालौ संकीर्त्य मम तृतीयमानुषी परिणयनजनित सर्वा
 रिष्ठशोत्यर्थं अर्कविवाहं करिष्ये तदंगतया दौ गणेश पूजनं स्वस्ति
 वाचनमाचकार पूजनं नादीश्रादानि कृत्वा चार्यं वृणुं यात्रा तत आ
 चाये विरोधा आच्छेनेनेति मंत्रेण कंठ्या सहितं सूर्यमावाह्य पौउ

शोपचारैः संपूज्य गुडोदनं नैवेद्यं समर्प्य वस्त्रेण तंतु निश्चावेष्ट्य प्रा-
 र्थयेत् ॥ त्रिलोकवासिन् सप्ताश्वत्थाय या सहितो रवेः ॥ तृतीयो द्वाह जं होपं
 निवारय मुखं कुरु ततो वरः ॥ जलमादाय त्रिः प्रदक्षिणं परिधिं च देवि
 मंत्रैः ॥ मम प्रीतिकरा येयं मया सृष्टा पुरा तनी ॥ अर्कज्ञा ब्राह्मणसू-
 णा अस्माकं प्रतिरुड ॥ न मे स्ते मंगले देवि नमः सवित्रात्मजे ॥ राहि मां
 कृपया देवि पत्नी त्वं मे ददागता ॥ अर्कत्वं ब्रह्मण सृष्टः सर्वत्राणि हिताय
 च ॥ वृक्षाणामादिभूतस्त्वं देवानां प्रीतिवर्धन ॥ तृतीयो द्वाह जं पूजं मृ-
 त्युं चाश्रुविनाशय ॥ ततो वरः ॥ वाग्दानस्थानीयं पुनरर्कस्य पूजनं कृत्वा ५२
 वाग्यनं कुर्यात् ॥ तत्रायं क्रमः स्वर्गोत्राद्युः काश्रपपावत्सारनैध्रुवेति
 त्रिप्रवरान्वित काश्रपपणोत्रोत्पन्नां आदित्यस्य प्रपौत्री सवित्रः पौत्री

ममा मुकशर्मणः पुत्री ममुकनाम्नी कन्या अमुकप्रवरोपेताया मुकगो-
 त्राया मुकैषोत्राया मुकपौत्राया मुकपुत्राया मुकनाम्नेवराया र्कक-
 न्या दशस्प इति ॥ ततः आचार्यो विरस्य मधुपर्कं कारयित्वा मुद्गर्तं कं निरी-
 क्ष्य स्वस्ति नो मीमिमीतेति सूक्तं पठित्वा आचार्येण र्ककन्यादानं का-
 रयेत् ॥ तत्रायं क्रमः वाग्दानावत्स्वर्गोत्राद्युः काश्रपपावत्सारनैध्रुवेति
 हित सवित्रप्रीतये शमि मर्ककन्यां सवस्त्रां सालंकारं तु न्यमहं स-
 प्रददे नममेत्युक्त्वा वरहस्ते जलक्षिप्त्वा मंत्रं पठेत् ॥ अर्ककन्यामिमां
 ॥ ॥ वरः स्वस्ति इत्युक्त्वा स्वशाखोक्तां कामस्तुति पठेत् ॥ ततः कृत-
 स्यैतद्दानकर्मणः संपूर्णता सिद्ध्यर्थं शमां दक्षिणं संप्रददे ॥ इति
 हिरण्यं दद्यात् ॥ ततो गायत्र्या त्रिरपठ्य पंचरत्नैर्लोकं वरं च सूत्रेण

रोपे प्रतिदिशमष्टादशांगुलं कनिष्ठं चतुरंगुलं वोच्चसंडिलं रुत्वा गो
 मयेनोपलिप्य यक्षियत्रा कलेन पश्चिमे गुलं हित्वोदिकं स्यात् प्रादेश
 मात्रां रेखां रुत्वा तद्वह्निणे तरांतयोः प्राथमे रेखे मध्ये तिस्रः प्राग
 प्राउदकं स्वाश्वरेखा रुत्वा ग्रेष्मिपात्रा पिन्यां हितमग्निं जुष्टो दम्
 नात्रात्रेयो वसुश्वतौ मिस्त्रिष्टुप् एष्टोराङ्गणे गोतमो मिस्त्रिष्टुप्
 अस्या बाहने वि० इति मंत्रान्यामन्यात्ममरुतैरग्निमावाधुः यात
 तीनां प्रजापतिः रवृहती ओं नृत्तुवः स्वरो मित्यग्निं प्रतिष्ठाप्य चत्वा
 रिष्टंगा वामदेवो मिस्त्रिष्टुप् इति मंत्रेण सप्तहस्तश्चतुःशृंगमपजि ५४
 क्रोद्धि शीर्षकः त्रिपात्प्रसन्नवदनः सुखामीनः शुचिस्मितः स्वाहां तु
 दह्निणे पाश्वदैवी वामे स्वधांतथा विन्नदह्निण हस्ते स्तुतकिमन्नं मुचं

स्तुवं ॥ तोमरं व्यंजनं वामे घृतपात्रं च धारयन् ॥ आत्मानि सुखमासीन ए
 वं रूपोऽङ्गता नः ॥ इति ध्यानं ॥ इदं लोके काग्रो सर्वत्र होमे विज्ञे
 यंततः प्रत्यवरो हेत्यस्य मंत्रस्य हिरण्यगने मिस्त्रिष्टुप् प्रत्यवरो हजात
 वेदः पुनस्तदेवेत्यो हव्यं वाहनः प्रजानन ॥ प्रजां पुष्टिरयि मस्मा सुधेय
 थानवयजमानाय त्रं योरिति समासूह समिधमग्नौ हि पेत्वा ततस्त
 त्रधार्ये ग्नौ वा प्रातर्होमं रुत्वा आचम्य प्राणनायस्य देशकालौ स्मृत्वा
 ममोपात्तदुरितरुपा र्थं परमेश्वरं श्रीत्यर्थं दर्शपूर्णमासान्यां स्मृत्वा
 कान्यां यक्ष्ये तत्रेहानी पौर्णमासे नदशेन वा यक्ष्ये इति संकल्प्य समिध
 माघय तत्र देवतापरिग्रहार्थं मन्वाधानं करिष्ये स्मिन् न्वाहिते ग्नौ जा
 तवेदसममिमिधेन प्रजापतिश्चाधारदेवते आज्येन आग्नीषोमोच

कुषी-आज्येन-अत्र प्रधानं अग्निमग्नीषोचरुद्वयेण दत्तं अग्निमिश्र
 मीचरुद्वयेण-शेषेण स्विष्टकृतमिधमसंनहनेन रुदमया समग्निदेवा
 न्ब्रह्मं अग्निवायुं सूर्यं प्रजापतिं च एताः प्रायश्चित्तदेवताः आज्येन विश्वान्
 देवांस्तस्मादेण कृता कृतदोषनिवर्हणार्थं त्रिवारमग्निं मरुतश्चाज्येनां
 गदेवता प्रधानदेवताः सर्वाः संनिहिताः संतु एवं सा गोपांगेन कर्मणा
 नित्यादिविष्णुष्यंतं कृत्वो-अस्योवायस्यो-उं नृ नृवः स्वः स्वाहा-प्रजाप
 तयद्दं-इध्मावर्हिषो अश्वसंनहनं दधिघृतपयोमिश्रं हविष्यान्नं दिवैवम
 कृद्भुजीयात्-आह्वरुह्य आह्वरोपमाधानं भुजीत-ततः प्रतिपदि प्रातरो-
 णसंनं कृत्वाग्निपरिसमूहपरिस्त्रणीयात्-अग्नेषोऽशानिर्दग्नेः आद्यादि
 षु परिस्त्रुतिः युष्मान् प्रादेशमात्रांश्च सर्वान् सर्वदिह्यपि-कांश्चिदुत्तर

५५

तोदर्नानास्तीर्य परिषिंचति दर्नेषु तत्र तोद्रे देवात्राणि न्यक्षिमादयेत्
 तक्रमं न गवानाह श्लोकेन वृत्तिरुत्-स्तृती चरोः प्रोहणनाजनं च दवी
 सुवो सादयद्विहोमो पात्रं प्रणीताद्यं मथाज्यपात्रमिधं क्रमेण क्रम
 वित्कुशांश्च-शूर्पं कृत्वा जिनाद्यन्यथा संचसादयेत् दर्नेषु दहिणस
 वापाणिन्यां क्रमेण च रुस्तृती प्रोहणो दवी सुवो-प्रणीताज्यपात्रे इ
 ध्मावर्हिषी-शूर्पं कृत्वा जिने-उलुखलं मुसलं चेद्वेदे उदगपर्वग्राक्यं
 संचत्युब्रान्यासादयेत् प्रोहणी स्त्रुवमासाद्य च मसंचाज्यनाजनां
 इध्मावर्हिरयं प्रोक्त आज्यहोमे घनुक्रमः प्रोहणी सुवो-प्रणीताज्य
 पात्रे इध्मावर्हिषि च तथा कुर्यात् प्रोहणी पात्रमुत्तानं कृत्वा प्रा
 देशमात्रे द्वेपवित्रे निधाय अग्निं पूरयित्वा अंगुष्ठोपकनिष्ठिकाभ्यां त्रि

रुत्यूपात्राण्युक्तानानि कृत्वा इधं च विस्मस्य सर्वाणि पात्राणि त्रिप्रोहेत्
 प्रणीता पात्रमग्रेः प्रत्यङ्मिधाय तत्र पवित्रे निधायोदकं पुरयित्वा गंधं
 पुष्पाकृतानि हिप्पास्मिन्कर्मणि ब्रजत्वेन द्वा महं ब्रूणे कृताकृतः यजमानः
 नस्तत्प्रणीता पात्रं नासिका समीपे नीतोत्तरतो मे निधाय दक्षैराग्रा
 येत् ॥ तत्पवित्रे ह्ये निधाय अये ग्रेत्वा जुष्टं निर्वपामीति मंत्रादृत्वा
 ब्रीह्येणं चतुरो मुष्टीन् निर्वपति अग्नीषोमान्यां त्वा जुष्टं निर्वपामीति
 तथैव निरूप्यते पवित्रे ब्रीह्येणमुपरि निधायोत्पृत्वा अग्रे येत्वा जुष्टं
 प्रोक्षामीति निर्वप संख्यया प्रोक्षयेत् ॥ एवमग्नीषोमान्यां दक्षैरा
 अग्नीषोमं स्नाने इन्द्राग्निन्यां ततः प्रत्यग्नीवमूर्ध्वलोमं हस्ताज्जिनं नि
 धाय तदुपरि उत्खलं निधाय ब्रीहिनोपपत्नी तंदुलान् त्रिःशुक्रिज

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

र्यात् त्रिः प्रोक्ष्याग्नौ अग्रयेत् ॥ ततः परिस्तरणं बहिरुत्तरतो मे रंगा
 रानुपौष्टतदुपरि आज्यपात्रं निधाय विलीनाज्यं निरूप्य वा महस्ते
 दक्षैराग्रद्वयं धृत्वा एकं उत्सुकमवज्ज्वल्य दक्षैराग्रद्वयं निरूप्य उत्सुकेन
 चरुसहितं त्रिः पर्याग्निकरणं कुर्यात् ॥ उत्सुकं निरस्यात् पश्चर्यां गा
 एनग्नौ हि पेत् ॥ अंगुष्ठोमक निष्ठिका न्यां पाणिन्यां पवित्रे धृत्वा स
 विबुधेति मंत्रस्य हिरण्यस्तप रुषिः ॥ सविता देवता परउष्टिकं रुंदा
 आज्यस्योत्पवने वि सविबुध्वा प्रसक उत्पुनाम्यष्टिरेण पवित्रे वा
 सोमस्य स्य शरस्मिनिः ॥ प्रागुत्पुनाति सकृन्मंत्रेण दितृक्षी पवित्रे
 अग्निः प्रोक्ष्याग्नौ अहरेत् ॥ स्कंदाय स्वाहेति कचित् बहिरास्तरण
 आज्यस्थापनं सुक् सुवयोः समार्जनं सुवविलं दक्षैराग्निः

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

संमृज्य सुवपुषं दर्शनाग्रेणः सानिमुखं त्रिः संमृज्य कुशमलेन पृष्ठा
 दारव्यविलपयंतं त्रिस्त्रिः संमृज्य प्रोक्ष्य प्रताप्य घृताकुत्तरतः स्या
 पयेत् ॥ तथैव सुचं संमृज्य दर्शनाग्रे प्रोक्ष्य प्रोक्ष्य प्रहरेत् ॥ सुवेण
 ज्यं गृहीत्वा चरुमनिधायोदगुद्वास्याग्न्याज्ययोर्मध्ये न नीत्वा द
 क्षिणतो बर्हिषि सांतरमासाद्य तन्मध्ये एकपात्रं निधाय अग्निमवत्त
 त्य विश्वानि न इति तिसृणामात्रे यो वसुश्रुतो ग्निस्त्रिषुषू ॥ द्वाभ्यां
 मर्चनेत्योपस्थाने वि० गः ॥ ३ ॥ ओं विश्वाविनो ॥ ३ ॥ पाणिनो धामाहाया
 निधार्य ॥ अयंत इधेत्यस्य मंत्रस्य ॥ वामदेवो रुषिः जातवेदा अग्नि
 देवता ॥ त्रिषुषुषू दः इधमवेहेनेवि ॥ ३ ॥ अयंत इधम आत्मा जातवेद
 स्तेने ध्यस्व वधस्व चेद्वय चो समान्त्रजया पशुनि ब्रह्मसेना न्ना

५७

धेनममेधय स्वाहा ॥ अग्नये जातवेदसे इदं नमः ॥ सुवेण ज्यं गृहीत्वा
 वायव्यदिशि मारुत्याग्नेयी पयंतं पूर्वप्रजापतये स्वाहेति प्रजापति
 मनसा स्मरन् स्वाहेत्युच्चार्यैव मे नैरुक्तीदिशि मारुत्यत्वीशानी पयं
 तं पूर्वबद्धत्वा प्रजापतये इदं नमः ॥ मेतित्याग अग्नये स्वाहेत्यग्रे रुक्ता
 रपांश्चैकत्वाद्देवत्यागं कृत्वा सोमाय स्वाहेत्यग्रे दक्षिणपांश्चैकत्वा
 समाय द ॥ ततः पात्रांतरे धर्चरुचरुमुहृत्यैदमग्नये ॥ इदमग्निषोमा
 न्यामित्यग्निं नृश्वसुच्युपस्तीर्य मध्यात्पूर्वांश्चैव दक्षिणजागादव
 हाय पंचावती पश्चिमाधदिप्यवहाय हविरवत्तं चानिधार्य रुदिसव्यं
 करं निधाय अग्नये स्वाहा अग्नये इदं त्यजामीत्युक्त्वा एवं द्वितीयजागा
 च रो रवधाया निधार्याग्नीषोमाभ्यां स्वाहेति दुत्वात्यक्तादशे विंश

शिन्वादितीयां कृत्वा पुनस्तीर्थाचरुना गद्यात्मकं कृत्वा वराय पंचाव
 तीहिरवदामहिरनिधार्य यदस्येत्यस्य हिरण्यगर्भेऽग्निः स्विष्टकृदतिधृतिः
 । स्विष्टकृदो मे वि० उच्यते देवकर्मणोत्पत्तिरित्येव दान् नमिदुःकारं । अग्निश्च
 स्विष्टकृदिदं नान्न सर्वं स्विष्टं सुकृतं करोतु मे० अग्नये स्विष्टकृतं सुकृतं कृतं
 सर्वप्रायश्चित्ता कृतीनां कामानां समर्द्धयित्री सर्वान् कामान् समर्द्धय
 स्वाहा अग्नये स्विष्टकृतं इदं० त्रिसंधानं पशुपतये रुद्रायैति कृत्वा अया
 श्वेति विमदो या अग्निः पंक्तिः उरुंग प्रा० गः । अयाश्चाग्नेः स्य न निरा
 स्ती अस्त्य० नेष जं स्वाहा० अयसे गय इदं० अतो देवा इति द्वयोर्मे ५८
 धातिष्विराधा देवादितीया विष्णुर्गयत्री० हो मे वि० देवेभ्यः विष्णवे इ
 दं० अस्तसमस्त व्याकृतीनां विश्वामित्रं नमदग्निं नरदाजं प्रजापत

यो मिवायुः सूर्यः प्रजापतयो देवताः गायत्र्युष्टिगनुष्टुप् पृहत्यं
 दांसि० न स्वाहा० अग्नये स्वाहा० नुवः स्वाहा० वायव इदं० स्वः स्वाहा० ।
 सूर्यो ये देदं० न नुवः स्वः स्वाहा० प्रजापतय इदं० ब्रह्माप्येताः सस्त
 नु कृपात्० स एव० यद्देवा अनितपामरुतस्त्रिष्टुप् ॥ १ ॥ ॥ ॥
 मरुद्भ्य इदं॥ ॥ ॥ अनाज्ञातमिति मंत्रद्वयस्य० हिरण्यगर्भेऽग्निः
 स्त्रिष्टुप्० यस्या कत्रेत्या स्यस्त्रितो मिस्त्रिष्टुप् अग्नय इदं मिति सर्व
 त्रत्या गः । न नुवः स्वः स्वाहेति सर्वत्र प्रायश्चित्तं च० ततो द्वादश गृही
 तं सुविं गृहीत्वा समुद्रादुत्तरित्येकादशानि स्त्रिनिर्वा पूर्णं कृत्वा
 ज्योतिषेति शेषं चाग्नये कृत्वा विश्वेभ्यो देवेभ्यः स्वाहेति संस्मरं कृत्वा
 स्रजानुक्तं मरुत्वा वा प्रणीता यात्रं पूर्णं मसि पूर्णं मे नृयाः सुपू

एमि नृपाः सदसि सन्ने नृपाः सर्वमसि सर्वमे नृया अहिति रसि
 मामे केष्टाः । इत्यनिमं त्र्यकुशैः प्राच्यादिशि देवारुत्तिजो मार्जयंतां
 दक्षिणस्यादिशि मासाः पितरो अप उपस्पृश्य प्रतिच्यादिशि गृ
 हाः पशवो उदिच्यादिशि आप ओषधयो वनस्पतयो मार्जयंताम्
 धियांदिशियद्गः संवत्सरः प्रजापतिमा र्जयतामिति दिक्षु प्रोक्त
 येत् ॥ आपो अस्मान्मातरः उंधयंतु इदमापः प्रवहतु सुमित्रि
 यान आप ओषध संत्विति शिरसि उमित्रियास्तस्मै संतु योऽस्मा
 न्देष्टियं च द्युयं द्विषा इति नृसौ माहं प्रजापति च यानः सयावरीः
 स्तना समुद्रो न नयानि संपाथे अपीयेति वाम नाग स्थित पत्न्यं
 जज्ञौ तदनावे स्वां जज्ञौ वा पात्रं निषिच्य बर्हिषि निनीयते नात्मानं

५७

पत्नी चापो हिष्ठेति प्रोक्त्य परे स्तर ए च विस्त्रयाग्निं परिसमृद्धयु
 ह्यविश्वानि न इति नृचेनार्चयित्वा मानस्तोकेति विनृति धृत्वा आयु
 षं जमदग्नेः ललाटे कश्यपश्चायुषमिति कंठे अगस्त्यस्य त्रायु
 षं नाजौ यद्देवानां दक्षिण स्कन्धे तन्मे अस्तु त्रायुषं वामस्कन्धे
 रातायुषमिति शिरसि । ततश्चोचमे सूरश्च मे यज्ञोपचतेनमः
 श्वः यत्ते न्यूनं तस्मै त उपयत्तेति रिक्तं तस्मै तेनमः । अग्नये नमः । स्व
 स्ति अहं मे धो यशः प्रज्ञां विद्यां बुद्धिं श्रियं वज्रमायुष्यं तेज आरोग्यं
 देहि मे हव्यवाहनेति नत्वा गोत्रनामन्यां स्वस्तिकं कृत्वा नमेत् । त
 तो ब्रह्मणे न्येस्मै वा दक्षिणं कृतशेषं वा सहि एषं दत्वा यस्पस्म
 त्येत्युक्त्वा कर्मेश्वरार्पणं कुर्यात् ॥ इति श्रीजगद्गुरु नारायण

नटसुनुरामरुह्यनदात्मजकमलाकरनटुक्तः स्त्रीपाकप्र
 योगः समाप्तः ॥ ॥ ॥ ॥ कलशालरुणं विष्णुधर्मोत्तरे. हेमराज
 तताम्ना वामृन्मया लरुणन्विताः ॥ सुवर्णरत्नं मुक्तालाजावर्तः
 प्रवालकः ॥ पंचरत्नमिति ख्यातं सर्वकर्मसुशोभनं ॥ अथ त्वाङ्ग
 रः स्रक्षो न्यग्रोधश्चुत एव च. पंचपल्लवमित्युक्तं सुर्वकर्मसुशो
 भनं ॥ कर्मदेवतानामग्रहणे बोधायनीयैव च न. प्रधानदेवता
 यातु विकीर्षितस्य कर्मणः ॥ असाविति च तां ब्रूयात्संदेहे तु प्रजापति
 • कात्यायनसूत्रे ॥ कुशो समावप्रशीर्णं प्रावनेतर्गर्जो कुशोऽभिनति ६०
 पवित्रेऽस्ति इति. पवित्रेऽस्ति इति अनेन मंत्रेण धूर्युः कुशोः करणमते
 कुशोऽभिनति. मूलछेदेन प्रादेशप्रमाणे करोति. कुशराक्षेने कट

एमुच्यते. ननु सप्तशाखस्तेन कुशोऽस्ति द्वे दर्नट ए इत्यर्थः ॥ कीदृशो कु
 शोऽसौ. मूलान्मन्त्राग्रपर्यंतं तुल्यप्रमाणे पुनः ॥ कीदृशो अग्रशीर्ण
 यो. अकुरिताग्रो अग्रवंतौ. तथानां तर्गर्जो गर्जदिसति संख्यातरं
 स्यात्. तथा चापस्तंबः ॥ समावप्रक्षिन्नाग्रो दनैः प्रादेशमात्रो पवि
 त्रे कुरुते. दण्वाकाष्ठं वा तर्धायिष्ठिनतिनखेनेति. तैतिरिसूत्रेपि
 • बर्हिषः पवित्रे कुरुते प्रादेशमात्रे समे अग्रक्षिन्नाग्रो अनखिष्ठिने इ
 ति. मानवे च. बर्हिषः पवित्रे कुरुते प्रादेशमात्रे समे अक्षिन्नप्रांते इ
 ति. अत्र पवित्रयोरेव समतोऽस्ते छेदेन. पवित्रे एवमेव कार्यं. ननु
 समप्रमाणो कुशोऽभित्वेत्प्रात्राग्रः. निन्नप्रमाणवपिष्ठित्वा समो
 कार्याविति तात्पर्यं. त्रीन्वा. अथवा त्रीन् कुशान् कुशैश्चिनति पवि

ब्रह्म इति० नूनेनैव मंत्रेण० अयंचानूहित एव पवित्रत्रयपहेपि
 प्रवर्तते इति कंकः॥ द्वयोश्चरितार्थत्वादननिधानाच्च त्रिपुनप्रवर्तते
 इति पितृभूतिः॥ अत्रापि कीदृशान्कुशान् समान्० तथा० अत्र शीर्ण
 न० तथा अनेतर्गर्जनिमिति विज्ञेयमस्मानि० पवित्रे करोतीति प्र
 कृत्यते वैदेन वतोथो अपि त्रीणि स्युरिति० उ न यस्य श्रवणं नृत्यवि
 कल्योयं इति देवजानीये पवित्रनिर्णयः॥ अथ संस्कारलोपे शौनकः
 ॥ आरज्याधानमाचौलात्कालेतीते तु कर्मणः० व्याकृत्या ज्यं सुसं॥
 स्मृत्य कृत्वा कर्म यथाक्रमं॥ एतेष्वेकैकलोपे तु पादहृत्समाचरे
 त्० चूडाया अर्द्धहस्तस्य पादद्वित्वेव मीरितं० अनापदि तु सर्वत्र द्विगु
 णं चरेत्० पारिजाते कात्यायनः॥ लुप्ते कर्मणि सर्वत्र प्रायश्चित्तं वि

६१

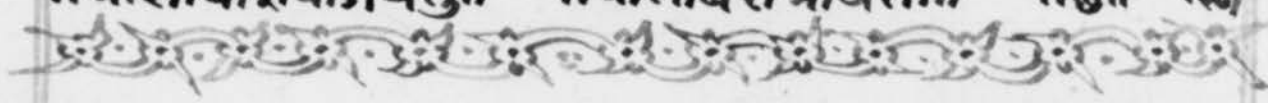
धीयते॥ प्रायश्चित्ते पश्चात्पुनः कर्म समाचरेत्० स्मृत्यर्थसारे चैवं
 कारिकायां तु प्रायश्चित्ते कृत्वा तीतं कर्म कृत्वा कृतमित्युक्तं॥ प्रायश्चि
 त्ते कृते पश्चादतीतमपि कर्म वै० कार्यमित्येक आचार्यो नैत्यन्ये तु वि
 पश्चित इति० त्रिकांडमंडनेन तु० कालातीतेषु कार्येषु प्राप्तवत्सपरे
 पुनः कालातीतानि कृत्वा विदध्याऽत राणि तु द्रत्युक्तं० तत्र सर्वे
 पातंत्रेणानंदीश्राद्धं कुर्यात्॥ देशकालकर्त्रेकात्॥ गणेशः॥ क्रियमा
 णानां मातृणां पूजनं कुरुत्० सह देवनवेष्टुमादौ न पृथगादिधि
 ति ह्यंदोगपरिशिष्टात्॥ एतद्वदनामयत्यानां युगपत्संस्कारकरण
 मिति बोधदेवः॥ अतीतसंस्काराणां युगपत्करणे इत्यन्ये० तत्रापि
 चोत्तमस्य उपमीत्यासहेति पक्षे उपनीतिदिने एवा मुष्टानेन पूर्वदि

नेसहत्वस्पदिवसैकोसन्निष्टपरत्वात्। उद्वाचरोप्येवं। निर्णयसिंधो
 । यथातरोर्मूलनिषेवनेन नटप्यंतितस्कंधनुषजोपशाखाः। प्राणे
 पदाराच्चययेंद्रियाणां तथैव सर्वाहं मुच्यते ज्ञा॥ ॥ इति श्रीक
 मलाकरनदीसमाप्ता॥ ॥ श्रीरस्तु॥ प्रमादात्क्रियते कर्म
 प्रच्यवेताधुरेषु यत्॥ स्मरणादेव तद्विस्तोः संपूर्णस्यादिति नृतिः॥
 प्रायश्चित्तान्यत्रोपाणि तयः कर्मस्मिकानि च। यानि तेषां मन्त्रोपाणिं ह
 स्तानुश्रवणं परं॥ नमस्ते गार्हस्त्यपत्याय नमस्ते दक्षिणाय नमः॥ नमः आह
 वनीयाय महावेद्ये नमः॥ सत्तते अग्रनमः॥ द्विस्ते नमः॥ त्रिस्ते न
 मः॥ चतुस्ते नमः॥ पंचरुत्वस्ते नमः॥ दशरुत्वस्ते नमः॥ शतरुत्वस्ते
 नमः॥ आसहस्ररुत्वस्ते नमः॥ अपरिमितरुत्वस्ते नमः॥ नमस्ते अ

६२

स्तुमानाहिः सीः। कांडवोपपाद्याय कर्मब्रह्मस्वरूपिणे। स्वर्गपवर्ग
 रूपाय यज्ञेशाय नमो नमः॥ अन्तर्ण अस्मिन्नन्तर्णः परस्मिः स्मृती
 ये लोके अन्तर्णः स्यामः॥ ये देवयाना उत पिट्याणाः सर्वान्यथो अन्त
 र्ण आसीयेमां स्वरेण वर्णेन वयद्विहीनं तथैव हीनं क्रिययापि यच्च
 ॥ यच्चातिरिक्तं मम तत्तु मम तदस्तु चाग्रे परिहरामेत्तत्तु यस्मिन्
 त्याचनामोक्त्या तथो यज्ञक्रियादिषु॥ न्यूनं संपूर्णं याति सद्यो बंदे
 तमच्युतम्॥ इति कमलाकरनदीसमाप्ता॥ ॥ संवत् १७०३ जा ५
 पक्ष शुक्ल पक्षे द्वादश्यां ॥ शनौ समाप्ते यं पक्षतिः॥ ॥ श्रीरस्तु॥ ॥
 ॥ श्रीसो बशिवोजयतु॥ ॥ पीतांबरप्रीयतां॥ ॥ ॥ ॥ ॥

६३

कुशेतिखितं षष्ठीरामेन गवती च वासुतदस्तु गृहावेति प्रतिष्ठाप्य
 षोडशोपचारैः संप्रज्यदधिनक्तं निवेद्य माषाक्षिं बलिंदत्वा प्रार्थये
 त्। गौरीपुत्रो यथास्कंदः शिशुत्वे रक्षितः पुरा। तथा मया प्ययं बालः
 षष्ठिकेरक्षतां नमः विप्राम् संप्रज्य स्वाद्यदहिणादिदत्त्वा रात्रौ जाग
 रणं कुर्युः। इति षष्ठी पूजा। ॥ अथ नाम कर्मा ॥ एकादशेऽष्टा
 कंदो एकत्रिंशत्तमे एकादशिते तमे वक्ति ग्रहयज्ञादिकृत्वा देश
 कालौ संकीर्त्तयः स्य शिशो बीजगर्जजदोषनाशायुर्वृद्धिनाम व्यव
 हारसिद्धिद्वारे श्वरप्रीत्यर्थं नामकरणं करिष्ये इत्युक्त्वा गणेशपूजा १७
 पुण्याहवाचनमाच्य कष्टानां हीनां ह्यनिदत्त्वा कांस्यादिपात्रे तं
 डलद्वारे हेमागणेशनाम चतुर्थं तं लिखित्या मुक्तदेवतानक्तं

तिऊजदेवतानामतेतो मासनाम कृत्वा नंतोऽनुत्तश्च कीवे ऊंठोय
 जनार्दनः। उपेंद्रो यज्ञपुरुषो वासुदेवस्तथा हरिः। योगीशः पुंडरी
 काक्षो मासनामान्यनुक्रमारिति। चैत्रादिमार्गादि क्रमेण वाच्यत्वा
 नरुत्रपादादि बर्णविशेषरौहिण इत्यादि वानरुत्रममुकनाम्नात्वं
 ममुकोसीत्युक्त्वा ततो व्याहारिकं ह्यं ह्यं चतुरह्यं वा युग्माह्यं पुं
 सां विषमह्यं स्त्रीण विप्रादि वर्णैः क्रमेण कर्मवर्मगुणदासान्यत
 मं विविक्ष्य तदस्त्विति उक्त्वा नामदेवतान्योनम इति संप्रज्य शिशो
 र्दहिण कर्णेऽमुकनाम्नात्वं ममुकोसीति उक्त्वा कृतां जलिरमुकना
 मायं नवतः सर्वांश्चाप्यणन निवाहयते। आयुष्मान् नवत्वसु
 क इति विप्राः। एवं मासनाम्नानाक्षत्रेण नाम्ना। व्यावहारिकेण ना

SHALDADU
MORIN